

ΕΣΤΙΑ

Παύλος
Π.
Στ.
ΤΟΜΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

1878

[ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ—ΙΟΥΝΙΟΣ]

ΤΙΜΑΤΑΙ ΦΡ. 6.—ΔΕΔΕΜ. ΦΡ. 8.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΑ
ΛΑΥΡΕΙΟΥ
ΑΥΣΩΝ ΑΡΙΘ.

ΑΘΗΝΗΣ

Γραφείον της 'Εστίας, 'Οδός Σαβίου, 6

1878

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Πέμπτος

Συνοδὸς ἑτησίαι· Ἐν Ἑλλάδι γρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ γρ. 20.—Αἱ συνοδοὶ αἰρῶνται ἀπὸ τῶν ἑταίρων ἐκαστοῦ ἔτους καὶ εἴνε ἑτησίαι.—Γραφεῖον τῆς ἀποδοχῆς: Ὀδὸς Σπείρου, 6.

29ῖανουαρίου 1878

ΠΑΝΟΜΟΙΟΥΤΗΡΟΝ ΤΗΣ ΥΠΟΓΡΑΦΗΣ ΤΟΥ
ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΩΛΕΤΤΟΥ

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝ. ΚΩΛΕΤΤΟΥ

Ἰατρὸς ὢν τοῦ Ἄλλῃ πασῶ, κατέφυγε καὶ ὁ Ἰωάννης Κωλέττης εἰς τὴν παλαιούσαν Ἑλλάδα, πνέων φλογερὸν μῖσος κατὰ τῆς τυραννίας, ἧς μάρτυς παρέστη ἐν Ἰωαννίνοις. Καὶ ἀπεδύθη μὲν εἰς τὸ πολιτικὸν στάδιον, ἀλλ' ἀμοιρῶν πάσης γνώσεως περὶ τὴν διοίκησιν, οὐδ' αἰσθανόμενος, μέχρι θανάτου, κλίσειν πρὸς ἐξαχθρίωσιν τῶν πολυσηπιάστων αὐτῆς τροχαλιῶν, φιλόδοξος ὅμως καὶ διάπυρος ἐραστής τῆς ἐξουσίας, ἔσπευδε πρὸς αὐτὴν διὰ τινος τῶν ἤττον διεξοδικῶν καὶ μάλλον ἀσφαλῶν ὁδῶν, τῶν ἀκοπώτερον διαγραφόμενων ἐν καιρῷ κοινωνικῶν ταραχῶν. Ἐτυχε δὲ τοιαύτης τὸ 1824, κληθεὶς νὰ καταστῆλῃ, ὡς καὶ κατέστειλε, διὰ τῶν στρατευμάτων τῆς Στερεᾶς, μεθ' ὧν ἐτήρει ἀρχαίας σχέσεις, τὴν ἐν Πελοποννήσῳ στάσιν· καὶ οὗτος ὑπῆρξεν ὁ ἐπιφανέστατος αὐτοῦ ἄλλος ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ Κυβερνήτου καὶ ἐπὶ βασιλέως Ὀθωνος ἀπέδειξεν ὅτι ἀπεστρέφετο τὰς ἐμπυλίου στάσεις. Ἄν δὲ, καὶ ἐπὶ τῆς βραχυβίου κυβερνήσεως τοῦ Αὐγουστίνου, ἀπεποιεῖτο νὰ ὑψώσῃ τὴν σημαίαν τῆς ἀνταρσίας, εὐλόγως θὰ ἐχάραττον οἱ μεταγενέστεροι ἐπὶ τοῦ τάφου αὐτοῦ τὸ ζῆλωτόν τοῦτο ἐπίγραμμα· «Ἐνταῦθα κεῖται ὁ ἀκλόνητος στύλος τῆς τάξεως.» Ὑπὸ μίαις καὶ μόναις κατεχόμενος ἰδέαις, εἰς ἓν καὶ μόνον προσηλῶν ὄλην αὐτοῦ τὴν προσοχὴν, εἰς τὴν θεμελίωσιν καὶ τὴν διάρκειαν ἰσχυρῶς ἐξουσίας, ταύτας καὶ μόναις ἐπεδίωκεν ὁ ἔμπροσθεν καὶ ἀπηνῆς αὐτοῦ νοῦς. Καὶ ἵνα βάλῃ εὐστοχώτερον ἐπὶ τὸν σκοπὸν, ἔθετε πάντα, καὶ νόμους καὶ θεσμοὺς καὶ δημοσίαν γνώμην καὶ δικαιοσύνην καὶ χρηστότητα, ἐν Καρῶς μοίρᾳ. Δοξάζων δὲ εὐχερέστερον χωροῦντας ἐπὶ τὰ ἄνω τοὺς ἐν τοῖς πράγμασιν, οὐδέποτε παρητέτο τὴν ἀνεπιθεμένην αὐτῷ ὑπερησίαν, καὶ εὐτελεῖ οὖσαν. Διὸ, ὅτε τὸ 1828 διωρίσθη παρὰ τοῦ Κυ-

βερνήτου ἑκτακτος ὑγειονόμος ἐν Ὑδρᾷ, ὑπήκουσεν ἀγογγύστως.

Ἄλλ' οὐδὲ τὴν εἰς Σάμον εὐφημον ὑπερορίαν ἀπέκρουσε. Καὶ ἀπεστάλη μὲν εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἐκαίην ἐσχατιὰν ὅπως σώσῃ, εἰ δυνατόν, τὴν νῆσον ἀπὸ τῶν δυνάων τῆς ἐν Δουδίνῳ διπλωματίας, ἀλλὰ καὶ ὡς ἔχοντος τοῦ Κυβερνήτου περὶ αὐτοῦ τὴν ἰδέαν, ἀληθῆ ἢ ψευδῆ δὲν ἐξετάζω, ἂν καὶ ὁ Κάτων εἶχε περὶ Πομπηίου, «ὅτι τῶν αὐτῶν ἐστὶ καὶ ποιεῖν τὰ μεγάλα κακὰ καὶ παύειν.» Ὀρμῶν δὲ ἀπαρεγκλίτως πρὸς τὸ τέρμα τῆς προδιαγεγραμμένης ὁδοῦ, ἀπελάτιζεν ἀκάθεκτος πᾶν πρόσκομμα, συντρέφων μετ' ἑσῆς ἀταραξίας καὶ τὸν χαμαίζηλον χάλικα καὶ τὸν ὑψικρημον βράχον. Καὶ τὸ ἦθος καὶ τὸ ἀνάστημα καὶ ἡ συγγέντης τοῦ προσώπου καὶ ἡ σπανιωτάτη τῶν χειλέων διαστολὴ καὶ ἡ συνήθης σιγὴ, πάντα ἐνέφανον τὴν ἐν αὐτῷ δόξαν ὅτι, ἂνευ κυβερνήσεως πανσθενούς καὶ μονίμου, ἀνέφικτος ἡ διοίκησις. «Ἐχε, ἔλεγέ μοι, καὶ οὐράνια συντάγματα καὶ θεῖους νόμους καὶ συστήματα δημοτικά τε καὶ ἐκπαιδευτικά θαυμαστά, τίς ἡ ὠφέλεια ἂν στερήσαι δυνάμειος ἵνα ἐνεργήσῃ αὐτά; Ἄν ἡ χεὶρ ἡ κρατοῦσα τὸ πηδάλιον πάσχῃ ἐνδεδιαν βώμης, ὅπως μὴ ἀφήσῃ τὸ σκάφος νὰ παρεκκλίνη, δὲν θὰ ἐξοκείλῃ εἰς τὴν ξηρὰν, ἢ δὲν θὰ γείνη βορὰ τῶν κυμάτων ὅσον εὐπαγὲς καὶ ἂν ὑποτεθῆ; Καὶ ἂν, πλὴν τοῦ ἀσθενούς πηδαλιούχου, ἔχη καὶ τοὺς ναύτας ἀπειρούς, δὲν θὰ καταποντισθῇ αὐτανδρον; Ταῦτά συμβαίνουσι καὶ ἐπὶ τῶν πολιτικῶν. Ἡ θεωρία μάλιστα τῆς γενικῆς ψηφοφορίας ἀξιοὶ πόλιτας εὐποροῦντας πλέον ἢ ἔλαττον τῆς λεγομένης πολιτικῆς ἀρετῆς· διότι, ἂν ἐκ τῶν τριάκοντα, φέρ' εἰπῶν, ἀνδρῶν τοῦ πληρώματος οἱ μὲν δέκα ὦσιν ὅλως ἀμαθεῖς, οἱ δ' ἕτεροι δέκα μόλις συλλαβίζωσι καὶ τὸ λοιπὸν τρίτον ἔχωσι τὴν ἀγωγὴν ὡς ἡμεῖς ἀτελεῖ, ἐλλείπη δὲ καὶ χεὶρ στιβαρὰ ἵνα κατευθύνῃ τὸ οὕτω πως κατηρημένον πλοῖον, οὐδεμία ἢ ἀμφιβολία ὅτι δὲν θὰ βραδύνη πολὺ τὸ ναυάγιον.»

Καὶ ὀρθὸς μὲν, οὐχὶ δὲ καὶ ἄρτιος ὁ συλλογισμὸς· διότι πρὸς σωτηρίαν τοῦ σκάφους δὲν ἀρκεῖ μόνῃ ἡ δύναμις τῆς χειρὸς, ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ διαχειρίζοντος δεξιότης περὶ τὴν διάγωσιν τῶν παλμῶν τῆς τυξίδος καὶ τῶν πνοῶν τοῦ ἀνέμου καὶ τὸ ἐκ τῆς ἐμπειρίας ὄμμα ὅπως μὴ περι-

τραπή ή μη έγγραφη κατά περσών ή ναύς. Ἀνάγκη ἀπαραιτήτως νά συμβαδίζη μετά τῆς ἰσχυρᾶς κυβερνήσεως καί διοικήσεως συνετή καί χρηστοθήης, χρηστοθήης πρὸ πάντων, καθ' ὅσον τὴν ἀληθῆ δύναμιν τῶν ἐλευθέρων ἐξουσιῶν ἀποτελοῦσιν οὐχὶ οἱ βραχίονες, ἀλλ' αἱ κινῶσαι αὐτοὺς ψυχαί. Ἄνευ δὲ τῆς ἑναρμονίου ταύτης συζυγίας, τὸ ναυάγιον ἐπισκῆπτει εὐθύς μὲν ἢ ὕστερον, πάντως ὅμως ἀναπόδραστον.

Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Γκιζῶ, ὁ ὑπερ Κωλέττου ἀναπλῆξας στεφάνους, ὁ περιβαλὼν αὐτὸν, καίτοι ἀπερισάλπιγγος, ἀλουργίδας ἦρως μυθιστορίας, ὁ ὀνομᾶσας *glorieux chef de pallicares*, (ἐνδοξον ἀρχηγὸν παλληκαρίων), *vieux guerrier*, (παιπειρημένον στρατιωτικόν), *chef aventurieux d'insurgés héroïques* (ἐπιχειρηματικὸν καὶ ριψοκίνδυνον ἀρχηγὸν ἡρώων) καὶ τὰ τοιαῦτα, ὁ εἰπὼν αὐτὸν *le plus capable, le plus honnête et le plus sûr des hommes, qui ont touché au gouvernement de la Grèce*, (τὸν ἱκανώτατον, τὸν ἐντιμώτατον καὶ τὸν ἀσφαλδέστατον τῶν κυβερνησάντων τῆς Ἑλλάδος), αὐτὸς, λέγω, ὁ Γκιζῶ δὲν ἀνίσταται ὅτι *il n'avait ni les habitudes, ni les instincts de la régularité administrative*, (οὐτὲ τὰς ἔξεις, οὐτὲ τὰς ἐμφύτους ὁρμὰς τῆς διοικητικῆς τάξεως εἶχεν), ὅτι *le régime constitutionnel était pour lui un moyen pluiôt qu'un but* (τὸ συνταγματικὸν πολιτεύμα ἐχορσάμευεν αὐτῷ ἀντὶ μέσου μάλλον ἢ ἀντὶ τέλους) καὶ ὅτι *les hommes de désordre sont ses amis* (φίλους εἶχε τοὺς ἀνδρας τῆς ἀταξίας).

Τὸ δὲ σύστημα τοῦτο, ἐν ᾧ ἐκατέρηρι, οὐχὶ ἐλλείψει φιλοπατρίας, ἢν εἶχεν ἑνθερμῶν, ὡς ἀπέδειξεν ἐπὶ τε τῆς ἐν Ἀθήνας Συνελεύσεως, ὑπερ τοῦ μεγαλείου τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ Μουσοῦρον, ἀλλὰ κατὰ βαβυλωναιὶ πεποιθῆσιν, προσήρμοσε τριετῖαν ὄλην, βασιλεύοντος τοῦ Ὀθωνος, τιθέμενος χάριν αὐτοῦ εἰς ἀρετῆς καὶ δεινότητος μερίδα καὶ αὐτὸ τὸ κατὰ κόρον ψεύδεσθαι. Μὴ σπουδάζομεν ἡμῶς νὰ κατακρίνωμεν τὴν προαίρεσιν τοῦ οὕτω πως διοικήσαντος, ἀναλογιζόμενοι ὅτι θά ἦτο ἔλωε παράδοξον ἂν τοὺς πρὸς τυράννους ἐμπορευομένους καὶ τούτων ἀπομακτομένους τὰς πονηρίας, ἐκόσμου αἱ ἀρεταὶ τῶν ἐλευθέρων υἱῶν ἐλευθέρων πατέρων καὶ ὑπὸ ἐλευθέρᾳ πατρὶδος γαλουχηθέντων καὶ τραφέντων. Ἀλλὰ καὶ ἐπιεικστέρᾳ θά καταστή ἢ κρῖσις, ὅταν ἀναπολήσωμεν ὅτι καὶ μεταξὺ τῶν πρωτοτόκων τῆς ἐλευθερίας υἱῶν γίνεται ἀνυπόστολος χρῆσις τοῦ ψεύδους. Τὸ 1847 ὁ λόρδ Μίντο, ἐκ τῶν γνωστοτάτων ὑπουργῶν τῆς Ἀγγλίας, λαβὼν μυστικὴν ἐντολήν, ἀπῆλθεν εἰς Ἑλλάδα ἵνα ἐνθαρρύνῃ πρὸς ἐπανάγασιν τὴν Νεάπολιν καὶ ἰδίως τὴν Σικελίαν. Ὅτε δὲ κατεκρίθη ὑπὸ τῶν βουλιῶν διὰ τὴν πρᾶξιν ταύτην, δλόκληρον τὸ ὑπουργεῖον ἀναστᾶν ἀπέδρασε

τὴν κατηγορίαν, διακηρύξαν ὅτι εἶχεν ἀποδημήσει ἕνεκα λόγων ὑγείας, οὐδὲμίαν λαβὼν ἐπίσημον ἐντολήν. Ἐπειδὴ δὲ τις τῶν βουλευτῶν ἐπέδειξεν ἐπιταγὴν ὑπογεγραμμένην παρὰ τοῦ Πάλμερστον, δι' ἧς ἐπετρέπετο τῷ ναυαρχεῖῳ νὰ χορηγήσῃ πυροβόλα πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας, ὁ εὐγενῆς ὑπουργὸς ἀπεκρίθη ἀτάραχος ὅτι, μὴ ἀναγνοὺς τὸ περιεχόμενον, ὑπέγραψε. Καὶ αἱ μὲν βουλαὶ ἐπεκρίθησαν τὸ πολιτεύμα τῆς κυβερνήσεως, μετ' οὗ κολλῶν δὲ αὐτὸς οὗτος ὁ Μίντο, παρακλήθεις ὑπὸ ἄγγλου ἱερέως ἵνα διευκρινήσῃ τι, συμβᾶν ἐν ᾧ διέτριβεν ἐν Ἑλλάδι, ἐξήλεγξεν ἑαυτὸν ψεύστην, ὁμολογήσας ἐγγράφως τῇ 1 Νοεμβρίου 1850 τὴν διαλυματικὴν αὐτοῦ ἀποστολήν.

Ἐν τῇ Πολιτείᾳ τοῦ Πλάτωνος, ἐν τῶν προσώπων τοῦ διαλόγου ἔλεγε πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ ταῦτα: «Τοῖς ἀρχουσι δὴ τῆς πόλεως, εἶπερ τισὶν ἄλλοις, προσήκει ψεύδεσθαι ἢ πολεμίων ἢ πολιτῶν ἕνεκα.» Ἀλλὰ σπεύσαν προσέθετο «ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς πατρίδος.»

Καὶ αὐτὸς δὲ ἡγάπα νὰ θωρακίζεταί διὰ ζέων παραδειγμάτων. «Ἐξέτασον, εἶπε μοι ποτε, τὴν ὑπόθεσιν τῶν ἰσπανικῶν γάμων καὶ θὰ μάθῃς μέχρι τίνος βαθμοῦ τὸ ψεῦδος διαχέεται ἀφειδώσει· ἴδὲ καὶ τὴν ὑπουλον καὶ δουλεῖαν πολιτικὴν τῆς Ἀγγλίας ἐν Ἑλλάδι. Τί δὲ ἀποδεικνύουσι ταῦτα; ἀποδεικνύουσιν ὅτι, ἂν ὁ πολιτικὸς σκοπὸν ἔχη αἰσίαν ἔκβασιν, πρέπει νὰ προσλάβῃ καὶ τοῦ ψεύδους τὴν συμμαχίαν. Ἄγνοεῖς τὸ διηνεκές ἀξίωμα Λοδοβίκου τοῦ I' τῆς Γαλλίας, ἡγεμόνος οὐχὶ εὐκαταφρονήτου, τὸ *Qui nescit dissimulare nescit regnare*;»

Ἐλεγε δὲ ταῦτα, οὐχὶ ἀπιστῶν, ἀλλὰ, ὡς εἶπον, ἐν πεποιθήσει. Κατ' αὐτὸν, ἡ μὲν συνείδησις τοῦ πολιτευομένου ἐστὶ καὶ πρέπει νὰ ἦ ἕλωε διάφορος τῆς ἡθικῆς συνειδήσεως, τὸ δὲ ψεῦδος ἄγων ἀπαραιτήτως πάσης πολιτικῆς ἐνεργείας. Διὸ καὶ μετεχειρίζετο αὐτὸ ὡς τι τῶν μυρίων ἐκείνων ἀθουματικῶν, ἃ τινε ἐπίδεικνύοντες οἱ κυβερνήται πρὸς τοὺς λαοὺς φανακίζουσιν ὡς παιδία.

Ἀλλὰ καὶ περὶ τὸ συλλέγειν προσηλύτους ἦτο ἄριστος· ἄλλοιον ὅμως ἔμελεν αὐτῷ περὶ τῶν τρόπων τῆς νεосуλλείας καὶ εἰτι ἑλιγώτερον περὶ τοῦ ποιοῦ τῶν νεουλλέκτων. Δοξάζων δι καὶ μετὰ πολλῶν ἄλλων ὅτι τὰ μηδενικά συντελοῦσιν εἰς κατάρτισιν ἀριθμῶν, συνεσώρευε τοιαῦτα μετ' ἀπαραμίλλου ἀριθμητικῆς τέχνης καὶ ἐσχημάτιζεν ἀθροίσματα, ἄμοιρα μὲν ἀξίας ἐσωτερικῆς, ἔχοντα ὅμως τὴν τῆς δυνάμεως καὶ τὴν τῶν ἀριθμῶν, ἢν κυρίως ἐθάρρευεν ὑπερ τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ.

Καὶ συνήθως μὲν ἦτο ἐγγραπτής περὶ τὸ λέγειν, ἀλλ' ὅτε ἤνοιγε τὰ χεῖρῃ ἐξόφαινε μετὰ σπαςίας δεξιότητος ἐπιχειρήματα, ἅτινα δὲν ἔφερον μὲν πάντοτε τὴν σοφολογίαν τῆς εὐδότητος,

ἐσαγήνευον ὅμως τὸν ἀπροκτῆν. Καὶ πῶς ν' ἀπιπτήσῃ τις πρὸς ἄνδρα τὴν γλώσσαν ἔχοντα πειθόνιον, ἡρεμῶν, καλοκάγαθον, ἀφελῆ; Περὶ οὐδενὸς ἔλεγε κακίως· ἐφαίνετο λογικὸς, ἀφιλοκερδῆς, ἀπροσωπόληπτος, προσηνῆς· ἀλλὰ καὶ οὐδέποτε ἀφρίζετο, οὐδὲν προπέβαλεν οὐδ' ἐξέπληττεν αὐτὸν, οὐδὲ κἂν συνωφρῶυτο κεντριζόμενος, οὐδὲ στενοχωρίας ἢ δυσπιστίας σικὰ ἐζωγραφεῖτο ἐπὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ, ὅσον ὁ χληρὸς καὶ ἂν ἦτο ὁ διαλεγόμενος. Ὁξυδερκῆς δὲ μάλλον ἢ εὐφυῆς, γινώσκων κατὰ βάθος καὶ ἀναμοχλεύων καρτερικῶς τὰς ἀνθρωπίνους ἀδυναμίας, ὠφελεῖτο ἐπιτηδεῖας ἀπ' αὐτῶν.

N. Δρακονίμπι.

ΠΕΡΙ ΙΟΥΛΙΑΝΟΥ ΤΟΥ ΠΑΡΑΒΑΤΟΥ

σύλλογιον καὶ τίτλος τοῦ βιβλίου.

Ὅλιγον μετὰ ταῦτα ἔλαβεν ὁ Ἰουλιανὸς τὴν εἰδησιν τοῦ θανάτου τοῦ κατ' αὐτοῦ ἐπερχομένου Κωνσταντίου, ὅτε ἀνεκνήρυχθη καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἄνατολῇ ὡς μονάρχης χωρὶς νὰ ἀναγκασθῇ νὰ μολόγη τὰς χεῖρας του διὰ συγγενικοῦ αἵματος. Ἀμα δὲ ἀναλαθῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν ἀρχὴν, ἐπεχειρήσας πολλὰς περὶ τὴν διοίκησιν σωτηρίους μεταρρυθμίσεις. Χρηστὸς ὦν τὰ ἦθη καὶ σάφρων, καὶ ποιῶν νὰ ἀπομακρύνῃ τὴν ἐξέθεν παρεσδύσασαν ἀσιατικὴν τυραννίαν, πολυτέλειαν καὶ διαφθοράν, καὶ νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν ἀρχαίαν ἐλευθερίαν καὶ ἀπλότητα, ἀπηγόρευσε νὰ ἀποδίδεται αὐτῷ ὁ τίτλος τοῦ δεσπότη (Dominus)· ἀπέδωκεν εἰς τοὺς ὑπάτους καὶ τὴν σύγκλητον, ἅτινα ἀξιώματα εἶχον καταστῆ κενὰ ὀνόματα, τὰ ἀρχαῖα δὲ αἰματώματα αὐτῶν· ἀπέβαλε τὴν κομπῆν τῆς ἀσιατικῆς παυδασιλείας καὶ πρὸ πάντων κατήργησε τὴν φοβεράν τῆς αὐλῆς ἀσωτίαν. Πόση ἦτο ἡ ἀσωτία αὕτη, καταφάνεται ἐξ ὧων λέγει ὁ Λιβάνιος περὶ τῆς αὐλῆς τοῦ Κωνσταντίου, ὅστις εἶχε «μαγεῖρους μὲν χιλιούς, κουρέας δὲ οὐκ ἑλάττους, οἰνοχόους δὲ πλείους, σμήνην τραπεζοποιῶν, εὐνοῦχους ὑπερ τὰς μυριάς· Ἰτὴς λιτότητος δὲ ἔδωκε πρῶτος αὐτὸς τὸ παράδειγμα. Ἀλλ' ὁ Ἰουλιανὸς εὐκόλως μετέπειπεν εἰς τὰ ἄκρα, λησμονῶν τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἄριστοτέλους, ὅτι ἡ ἀληθὴς ἀρετὴ ὑπάρχει ἐν τῷ μέσῳ, ἀπέχουσα ἐπίσης ἀπὸ δύο ἀντιθέτων κακιῶν. Οὕτως ἐν τῷ βίῳ του ἐζήτησε νὰ μμηθῇ τὸν κυνικὸν Διογένη, ἐνῷ ἂν εἶχεν εὐθυκρίσιαν ἤθελεν ἐπίσης περιφρονῆσαι καὶ τοῦ Διογένηους τὴν κυνικὴν ἀλαζονείαν καὶ τοῦ Δαρείου τὴν ματαιότητα. Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐκκαθάρισιν τῶν ἀνακτόρων· διότι ἀπεμάκρυνε μὲν ἀπ' αὐτῶν τὸ σμήνος ἐκεῖνο τῶν μαγεῖρων, εὐνοῦχων καὶ φαύλων αὐλικῶν ἐν γένει, περιεστραχίσθη ἡμῶς ταχέως ὑπὸ ἐθνικῶν σοφιστῶν, γοήτων, μάντιων καὶ ἐν γένει φλυάρων. Ὅπως δὴ ποτε, ἂν ἤρεκτα εἰς τὰς μεταρρυθμίσεις

ταύτας τῆς διοικήσεως, καὶ ὡς πρὸς τὰ θρησκευτικὰ ἐκήρυττε τελείαν ἐλευθερίαν καὶ ἰσότητα εἰς τὰ δύο ἀντίπαλα θρησκευόμενα, ἠδύνατο νὰ γίνῃ πρόξενος καλοῦ ἐν τῷ κράτει του. Ὁ Ἰουλιανὸς ὅμως ἠθέλησε νὰ παρουσιασθῇ καὶ ὡς μεταρρυθμιστῆς τῆς θρησκευτικῆς καταστάσεως τοῦ κράτους του, ἐπατάγων μὲν ὡς πικρατοῦσαν θρησκείαν τὴν ἐθνικὴν, ἢ ὡς ἐξὸς προσέκειτο, παραγκωνίζων δὲ καὶ κατὰ μικρὸν ἐκμηδενίζων τὴν χριστιανικὴν. Τοῦτο ἐθεώρησε μάλιστα ὡς τὸ κυριώτερον ἔργον του, στρέψας πρὸς αὐτὸ πᾶσαν τὴν προσοχήν του. Τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ μεγάλη πλάνη τοῦ Ἰουλιανοῦ, ἥτις ὤθησεν αὐτὸν εἰς πολλὰς ἀνοήτους καὶ ἐνόητους ἀδίλους πράξεις, ἐματαιώσας δὲ καὶ πᾶσαν ἄλλην εὐγενῆ προσπάθειάν του, καὶ ἥτις ἐν γένει ἐκκληίδωσε τὸν βίον τοῦ ἄλλου ἀξιολόγου τούτου ἀνδρός. Ὁ Ἰουλιανὸς συνεμριζέτο τὴν πεπλανημένην γνώμην πολλῶν τότε ρωμαίων, ὅτι ἡ πτώσις τῆς ἐθνικῆς θρησκείας, ἡ ἕνεκα τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ χριστιανισμοῦ προεληθούσα, ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τῆς πτώσεως τοῦ μεγαλείου τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, καὶ ἐνόμιζεν, ὅτι ἐπαναγομένης τῆς ἰσχύος τῆς ἐθνικῆς θρησκείας διὰ τῆς ἐξαλείψεως ἢ παραγκωνίσεως τοῦ χριστιανισμοῦ, θά ἐπανήρχετο καὶ ἡ ἀρχαία πολιτικὴ ἀκμὴ καὶ δόξα. Οἰκτρά πλάνη, διότι ἡ πτώσις τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους προῆλθεν ἐκ τοῦ ὅτι οἱ ρωμαῖοι, κατακτῆσαντες τὸν ἀνατολικὸν κόσμον, ἀφήκαν τὰ ἀρχαῖα αὐστηρά ἦθη των καὶ τὴν ἀρχαίαν ἀπλότητα τοῦ βίου, ἰδέχθησαν δὲ τὰ τρυφηλὰ ἦθη τῶν ἀνατολικῶν λαῶν, καὶ διὰ τοῦ πλοῦτου, ὅστις εἰσέρρουσε τότε πανταχόθεν εἰς τὴν Ῥώμην, διεφθάρησαν, χωρὶς νὰ δυνήθῃ ἡ θρησκεία των νὰ ἐμποδίσῃ τὴν διαφθοράν ταύτην. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνας καὶ ρωμαῖοι δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἦσαν ἠθικοὶ (ἐφ' ὅσον ἦσαν τοιοῦτοι), οὐχὶ ἕνεκα τῆς θρησκείας των, ἀλλὰ μεθ' ὅλην τὴν διεφθαρμένην θρησκείαν των, ἕνεκα τῶν πολιτικῶν των θεσμῶν καὶ τῆς φιλοπατρίας των. Καθ' ἑαυτὴν ἡ ἐθνικὴ θρησκεία διὰ τῶν ἀκολάστον καὶ μωρῶν μύθων τῆς ἦτο μάλλον ἐπιβλαβὴς εἰς τὰ ἦθη ἢ ὠφέλιμος. Διότι ὅταν οἱ θεοὶ παρίστανται διαπράττοντες ἐγκλήματα (ὡς γνωστὸν ἡ μυθολογία ἀπέδιδεν εἰς αὐτὸν τὸν ὕπατον τῶν ἐθνικῶν θεῶν πᾶν εἶδος ἐγκλημάτων), πῶς οἱ ἄνθρωποι ἠδύναντο νὰ νομίζωσιν, ὅτι ἦσαν ὑπόχρεοι νὰ ἀποφεύγωσι ταῦτα καὶ νὰ πράττωσι τὰς ἀντιθέτους ἀρετάς; Τὰ ἐγκλήματα ἀποδιδόμενα εἰς τὸ θεῖον, ἐξηγνίζοντο τρόπον τινὰ ἐπιτετραμμένον τοῦ λαοῦ, καὶ ἐκρητῆζοντο ἐπιτετραμμένα. Τοῦτο ἀνεγνώριζον πολλοὶ τῶν ἀρχαίων σοφῶν, αὐτὸς ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης παρ' Ἑλλήσι, παρὰ δὲ τοῖς ρωμαίοις ὁ Οὐάβριον· καὶ ὁ Σενέκας, ὅστις μετὰ τῶν ἄλλων λέγει, πῶς τῶν

1. Περὶ τῆς Αἰγυπτίας De civitate Dei IV, 31.

συγγραμμάτων του. «Τί άλλο πράττομεν ἢ ἀναφλέγομεν τὰ πάθη ἡμῶν, ὅταν ἀναγράφωμεν ἐργάτας αὐτῶν τοὺς θεοὺς, καὶ δικαιολογοῦμεν τὸ ἀνοσιούργημα διὰ τοῦ παραδείγματος τῶν θεῶν!» Καὶ ὅμως κατὰ τὰς ἰδέας τοῦ Ἰουλιανοῦ, ὅς ἐδιδάχθη παρὰ τῶν σοφιστῶν, ἡ ὁρησκεία αὐτῆ ἐπαναγομένη πάλιν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν, ἐμελλε νὰ ἀνορθώσῃ τὰ ἦθη καὶ ἐπαναφέρει τὴν πρώτην ἀκμὴν τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους, παραγκωνιζομένης ποίᾳς ὁρησκείας; τῆς χριστιανικῆς, τῆς διδασκαλίας τῆν τελειοτάτην ἠθικὴν, τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν θεὸν καὶ τὸν θεῖον ἠθικὸν νόμον, τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον, τὴν πρὸς πάντας δικαιოსύνην καὶ φιλάνθρωπίαν, τὴν εἰλικρινῆ ἐλεημοσύνην, τὸ σέβας πρὸς τοὺς γονεῖς, τὴν ὑπακοὴν πρὸς τοὺς ἄρχοντας καὶ πᾶσαν ἐν γενεῖ ἀρετὴν, καὶ προβαλλούσης πασῶν τούτων τῶν ἀρετῶν ἀπαράμιλλα παραδείγματα πρῶτον μὲν αὐτὸν τὸν Κύριον, τὸν ἀρχηγὸν τῆς νέας πίστεως, εἶτα δὲ καὶ τὴν λοιπὴν χορείαν τῶν πατριαρχῶν, τοῦ Μωυσέως, τῶν προφητῶν, τῶν ἀποστόλων, τῶν μαρτύρων, τῶν πατέρων, τῶν ἁγίων. Ἐἴναι ἀπορίας ἄξιον, πῶς ἐπεσκοπίσθη τοσούτου ἡ διάνοια τοῦ Ἰουλιανοῦ, ὥστε νὰ παραγνώσῃ τὴν μεγάλην ἀξίαν τῆς χριστιανικῆς ὁρησκείας. Εἰς τὸ μέγα τοῦτο λάθος περιέπεσεν ὁ Ἰουλιανὸς, διότι ἀπέβλεπε μόνον εἰς τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους, οὐχί εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ χριστιανισμοῦ, καὶ τὸν φλοῦν, οὐχί εἰς τὸν πυρῆνα, ἀπέβλεπε δὲ εἰς τὸν χριστιανισμὸν ὅ,τι δὲν ἦτο προῖον αὐτοῦ, ἀλλὰ προήρατο ἐκ τυχαίων περιστάσεων ἢ καὶ ἐκ τῆς διαστρωφῆς τοῦ γνησίου χριστιανισμοῦ. Οὕτω πάντα τὰ ἄτοπα, τὰ ὅποια παρὰ τοῖς χριστιανῶσι παρετήρει, τὰ μίση τὰ ἔνεκα τοῦ φανατισμοῦ μεταξὺ αὐτῶν ἐγηγερόμενα, πᾶσαν τὴν διάφορὰν τὴν τότε ἐπικρατούσαν, ἤτις ἀφοῦ ἐχριστιανίσθησαν οἱ αὐτοκράτορες, εἰσέδουσε καὶ μεταξὺ τῶν χριστιανῶν ἀπὸ τῶν ἐθνικῶν, διότι πλείστοι τότε ἐθνικοὶ ἔνεκα μόνον συμφέροντος ἐγίνοντο χριστιανοὶ χωρὶς νὰ μεταβάλλωσι βίον, ἀπέβλεπε τῷ χριστιανισμῷ. Καὶ δὲν ἠδύνατο μὲν νὰ προῖδῃ τὰ μεγάλα καὶ θαυμαστά ἀποτελέσματα τοῦ χριστιανισμοῦ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, οὕτως δὲ πολιτισμῆς κατὰ μέγα μέρος ὀφείλεται εἰς τὰς μεταξὺ τῶν χριστιανικῶν κοινωνιῶν διαδεδομένης ἀρχῆς τοῦ εὐαγγελίου, ἠδύνατο ὅμως νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν, τίνα ἠθικὴν ἐπιρροὴν ἔλλοτε εἶχεν ὁ χριστιανισμὸς ἀσκήσει ἐπὶ τῶν ἀπαδῶν του, τίνας ἦσαν ἐπὶ τῶν διωγμῶν οἱ χριστιανοὶ, πόσον διέλαμπον κατὰ τὴν ἀρετὴν καὶ κατὰ τὴν φιλαδελφίαν, ὅτε καὶ αὐτοὶ οἱ ἐθνικοὶ ἐκπληττόμενοι, ἐκραζον περὶ αὐτῶν: «Ἴδετε πόσον ἀγαπῶσιν ἀλλήλους; καὶ πόσον εἶναι ἔτοιμοι νὰ ἀποθνήσκωσιν ὑπὲρ ἀλλή-

λων!» Δὲν ἐξήταζε τί ἠδύνατο νὰ παραγάγῃ ὁ χριστιανισμὸς καλῶς ἐννοούμενος καὶ καλῶς ἐφαρμαζόμενος, ἀλλὰ τί τυχαίως τότε παρήγαγε. Ὡς πρὸς δὲ τὴν ἐθνικὴν ὁρησκείαν περιέπεσεν εἰς τὸ ἀντίθετον λάθος. Ὅλον τὸν ἀρχαῖον πολιτισμὸν ἀπέβλεπε εἰς τὴν ἀρχαίαν ὁρησκείαν, ἐνῷ ἀν ἐξαίρεσιν τὴν τέχνην, ἧτις πρᾶγματι ἐπιρραστή μετὰ ὑπὸ τῆς ἐθνικῆς ὁρησκείας, ὑπῆρξεν ἐπουσιώδης καὶ ἐλαχίστη ἡ ἐπιρροή αὐτῆς ἐπὶ τοῦ ἄλλου βίου τῶν ἀρχαίων. Αὕτῃ ἡ φιλοσοφία, τὸ ἀνοσιούργημα κατὰ τῆς ἐθνικῆς ὁρησκείας; Μήπως ὁ θεμελιωτῆς τῆς ὕψους φιλοσοφίας Σωκράτης δὲν κατεδικάσθη εἰς θάνατον, ὡς εἰσφέρειν εἰς τὴν πόλιν καινὰ δαιμόνια, νέας δηλ. ὁρησκευτικὰς ἰδέας, πολεμίας τῆς ἐθνικῆς ὁρησκείας; Καὶ ὅμως ὁ Ἰουλιανὸς ἤλπιζεν, ὅτι ἐπανάγων τὴν ἰσχὺν τῆς εἰδωλολατρείας, ὅθεν ἐπανέφερε τὸν ἀρχαῖον πολιτισμὸν, τὴν ἀρχαίαν ἀκμὴν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ῥώμης!

Ἰδόμεν νῦν πῶς ὁ Ἰουλιανὸς ἐπέδιώζε τὸν σκοπὸν αὐτοῦ τῆς ἀνιδρόσειας τοῦ ἀρχαίου ὁρησκείας. Ὁ Ἰουλιανὸς ἐδήλωσε διὰ τοῦ ἐπισημητέρου τρόπου, ὅτι θελήσει τοῦ ἦτο ἡ ἐπάνοδος εἰς τὴν ἀρχαίαν εἰδωλολατείαν. Ἴνα δὲ ἐγειρῇ τὸν ζῆλον τῶν ἐθνικῶν, εἶδεν πρῶτος τὸ παράδειγμα τῆς εἰς τοὺς ἀρχαίους θεοὺς ἀνοσιώσεως, καὶ κατέτριβε πλείστονον χρόνον περὶ τὰς ὁρησκευτικὰς τελετὰς ἢ περὶ τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους. Εἶχε πᾶσαι ὑπὸ φανατισμοῦ, ὑπὸ τοῦ μολῶστατος δηλ., ἐφ' ᾗ ἐμέμμετο τοὺς συγχρόνους του χριστιανούς. «Ὁ ἀριθμὸς τῶν θυμάτων, ἕτινα προσέτρεφεν, ἦτο ὑπέρμετρος» οὐχὶ σπανίως διέταττε νὰ θυσιάζωσι διὰ μιᾶς 100 βοῦς, πολλὰς ἀγέλας ἄλλων κτηνῶν καὶ τὰ πολυτιμώτατα τῶν πτηνῶν, συναζόμενον τῆ ἐντολῇ αὐτοῦ ἐπιμελῶς ἀπὸ πασῶν τῶν χωρῶν τοῦ κράτους. Διὰ τοῦτο δὲν εἶναι παράδοξον, ἀν καὶ αὐτοὶ οἱ ἐθνικοὶ ἤρχισαν νὰ σκώπτωσι τὸν ὑπέρμετρον περὶ τὰς θυσίας ζῆλον τοῦ αὐτοκράτορος, ὅτε δὲ ἤλθεν ἡ εἰδήσει τοῦ θανάτου του ἐν Ἡερσίᾳ, ἐμακάριζον τὰ τετράποδα τὰ οὕτω σωθέντα ἀπὸ τῶν χειρῶν του. Εἰς τὰς θυσίας δὲ μετέχει προσωπικῶς καὶ ἐν γενεῖ εἰς τὰ τῆς λατρείας. Ὅτε προέκειτο νὰ ἐπισκεφθῇ ναδόν τινα, οὐδεμία ὁδὸς ἐφάνη αὐτῷ μακρὰ, οὐδεὶς χειμὼν κώλυμα. Ἐν ταῖς ἀνακτόροις του ἴδρυσεν ναδόν τῷ Ἠλίφῳ ὡς τῷ προστάτῃ αὐτοῦ θεῷ. Καὶ αὐ αἰθουσαὶ δὲ τῶν ἀνακτόρων του καὶ οἱ κήποι του ἦσαν πλήρεις εἰδώλων καὶ βωμῶν τῶν θεῶν. Καθ' ἐκάστην πρωτὰν ἀνατέλλοντος τοῦ ἡλίου, ἐτέλει θυσίαν βραδὺ πρὸς τὸ οὐράνιον αὐτοῦ πῶς; δεύτερος δὲ βραδὺ ἐσφάζετο κατὰ τὸ ἑσπέρας, δύνοντος αὐ-

1. Tertull. Apolog. 39.
2. Gibbon, 341.

τοῦ. Καὶ ἡ σελήνη δὲ, ἡ ἡμέρα καὶ ἡ νύξ ἐτύγγχανον παρὰ τῆς γενναιοδώρου εὐσεβείας τοῦ Ἰουλιανοῦ ἐν ὄρισμένοις καιροῖς τῶν ἀνηκουσῶν τιμῶν. Δὲν ὑπῆρχεν ἐν τῷ ἐθνικῷ κόσμῳ θυσία γνωστῆ, τὴν ὅποιαν νὰ μὴ προσέφερον ὁ Ἰουλιανὸς κατὰ τὰ ὀλίγα ἔτη τῆς εἰς τὸν ἐθισμόν ἐπιστροφῆς του. Ἦτο περιεργὸν τὸ θέαμα νὰ βλέπῃ τις τὸν αὐτοκράτορα ὡς ἀρχιερέα ἐνδεδυμένον, πῶς ἰδιοχείρως ἐκόμιζε τὰ ξύλα εἰς τὸν βωμὸν, καὶ ἐφύσα τὴν πυρὰν; εἶπειτα ἐσφάζε τὰ ζῶα καὶ ὡς ἱεροσκόπος ἐξήταζε τὰ ἐντόθια, ἵνα ἐπιγνώξῃ ἐξ αὐτῶν τὴν θέλησιν τῶν θεῶν. Τὸν αὐτὸν δὲ δεισιδαιμόνα ζῆλον ἐδείκνυσε καὶ ἐν τῇ τηρήσει τῶν ἐθνικῶν νηστειῶν. Ἄλλοτε ἀπέχειν ἀπὸ ταύτης τῆς τροφῆς, καὶ ἄλλοτε ἀπὸ ἐκείνης, κατὰ τὸν θεὸν ὃν ἤθελε νὰ τιμήσῃ, τὸν Πάνα, τὸν Ἑρμῆν, τὴν Ἐκάτην ἢ τὴν Ἴσιδα ἢ ἄλλην τινα. Ἐπίσης δὲ ἀστηρῶς νηστεύων ἐνόμιζεν ὁ Ἰουλιανὸς ὅτι ἐκρεπε νὰ παρασκευάζῃ ἑαυτὸν καὶ εἰς τὰς συχνὰς καὶ οἰκαιοτάτας ἐπισκέψεις, δὲ ὡς ἐτίμων αὐτὸν, ὡς σπουδαίως ἐπίσειε, οἱ ἐπουράνιοι θεοί. Διότι μετ' ὅλην τὴν μετριόφρονα σιωπὴν του γνωρίζομεν παρὰ τοῦ ῥήτορος Λιβανίου, τοῦ πιστοῦ φίλου αὐτοῦ, ὅτι ἰσχυρίζετο, ὅτι ἐτέλει ἐν ἀδιαλείπτῳ κοινωνίᾳ μετὰ τῶν θεῶν καὶ θεοιδῶν; ὅτι δῆθεν αὐθεότητες αὐταὶ κατέβαινον εἰς τὴν γῆν, ἵνα ἀπολαύσωσι τῆς ἀναστροφῆς μετὰ τοῦ ἐνοουμένου ὑπ' αὐτῶν; ὅτι ἐπιληροφῶρον αὐτὸν περὶ πάντων τῶν κινδύνων, ὑπ' ὧν ἠπειλείτο; καὶ ὅτι ἡ ἀλάνθαστος σοφία αὐτῶν διηθύθουν αὐτὸν ἐν ἐκάστη τῶν πράξεων τῆς ζωῆς του; καὶ τέλος, ὅτι εἶχε τόσον οἰκειότητα πρὸς αὐτοὺς, ὥστε διέκρινε πάραυτα τὴν φωνὴν τοῦ Διὸς ἀπὸ τῆς Ἀθηναῆς, καὶ τὴν μορφήν τοῦ Ἀπόλλωνος ἀπὸ τῆς τοῦ Ἡρακλέους! Ὁ Gibbon ἐξισοῖ κατὰ τοῦτο τὸν φιλόσοφον αὐτοκράτορα πρὸς τοὺς ἀμαθεῖς ἐρημίτας τῆς Αἰγύπτου, ὧν ὁ βίος ἦτο πλήρης ὀπτασιῶν τῶν δαιμόνων. Ἐνῷ δὲ εὐρισκεν ἀπίθανα πολλά πράγματα τῆς Γραφῆς, ἐπίστευε τυφλῶς εἰς πάντα τὰ μυθάρια καὶ εἰς πάντα τὰ θαύματα, τὰ ὅποια οἱ ἐθνικοὶ διηγούοντο περὶ τῶν θεῶν τῶν καὶ τῶν εἰδώλων των.

Ὁ Ἰουλιανὸς διέταξε πανταχοῦ νὰ ἀνοίξωσιν ἢ ἀνοικοδομήσωσι τοὺς ἀρχαίους ἐθνικοὺς ναοὺς, καὶ ἀποκαταστήσωσι πανταχοῦ; ἔπου ὑπῆρχον ἐθνικοὶ, τὴν εἰδωλολατείαν. Πρὸ πάντων ἐπρονοήσαν ἐν Ἑλλάδι, ἐν ᾗ ἤξευρον, ὅτι ἡ ἐπιχειρήσει του ἐμελλεν εὐκολώτερον νὰ καρποφορήσῃ, διότι αὕτη ἦτο ἡ ἐστία τῆς ἀρχαίας εἰδωλολατρείας, νὰ εἰσαγάγῃ τὸ κράτος τῆς ἀρχαίας ὁρησκείας. Τὴν καθόλου ἐπιμέλειαν τῶν τῆς Ἑλλάδος ἱερῶν ἀνέθηκεν εἰς τὸν ἱεροφάντην τῶν Ἑλευσινίων, εἰς ὃν ἔδωκεν συμβουλήσιν τὸν Χρυσάνθιον καὶ τὸν Μάξιμον, τοὺς ἀρχαίους δι-

1. Gibbon, 522.

δασκάλους του. Ὁ δὲ Ὄρειβάσιος, ὁ ἱατρὸς καὶ φίλος τοῦ Ἰουλιανοῦ, ἀπεστάλη εἰς τοὺς Δελφοὺς, ἵνα ἀνορθώσῃ τὸ μαντεῖον τοῦ Ἀπόλλωνος. Τὴν πρῶσιν, ἐν ᾗ ἐτέλει τότε τὸ ἐν τῇ ἀρχαίότητι τοσούτον ἔνδοξον καὶ πλούσιον τοῦτο ἱερόν, δεικνύει ὁ χρησμός ὁ δοθείς ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ τῷ ἀπεσταλμένῳ τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις εἶχεν οὕτω κατὰ Κεδρηνόν:

Ἐίπατε τῷ βασιλεῖ, χαμαὶ πᾶσι βασιλευσὶ ἀλλὰ, οὐκέτι Φοῖβος ἔχει καλῆσιν, οὐ μόνον δὲ δάφνην, οὐ παγὰν λαλῶσαν, ἀπέβητο καὶ λάλον ὄστω.

Ὁ χρησμός αὗτος εἶναι ἀληθῶς οἰονεὶ ὁ τελευταῖος ἀποχαιρετισμός τῆς ἀποθνήσκουσας Πυθίας, καὶ τὸ ἐπιτάφιον ἐπιγράμμα, τὸ ὅποιον ἐκρεπε νὰ χαραχθῇ ἐπὶ τοῦ τάφου αὐτῆς. Ἐν τοῦτοις ὁ Ἰουλιανὸς ἐπέμενε ζητῶν τὰ ἀδύνατα. Τῇ φροντίδι αὐτοῦ ἀνοικοδομήθησαν τότε καὶ ἐκαλλωπίσθησαν πολλοὶ ναοὶ ἐν Πελοποννήσῳ, κυρίως Ἑλλάδι, Μακεδονίᾳ καὶ Ἠπειρῷ. Ἡ Νικόπολις καὶ ἡ Ἐλευσίς ἤρχισαν νὰ ἀνεγειρόνται πάλιν ἐκ τῶν ἐρείπιων. Ὁ ἐν Ἀθήναις μηδέποτε ἐκλιπὼν ἐθνικὸς βίος ἐφάνη ἀναλαμβάνων νέαν ζωὴν. Οἱ ἀγῶνες καὶ αἱ πανηγύρεις τῶν Δελφῶν, τοῦ Ἄργους, τῆς Ὀλυμπίας, τοῦ Ἀκτίου, ἐκρεπε τοῦ λοιποῦ νὰ τελῶνται μεγαλοπρεπῶς κατὰ τὸ πάλαι ἔθος; ἠνεφύθησαν δὲ τὰ γυμνάσια καὶ ἐπληρώθησαν ἀθλητῶν; ἴδιως ἐπροστατεύθησαν αἱ φιλοσοφικαὶ σχολαὶ τῆς Ἑλλάδος, αἵτινες ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσωσι πρὸς τοὺς σκοποὺς τοῦ αὐτοκράτορος. Ἀλλὰ πᾶσα ἡ ἀναβίωσις αὕτη τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ βίου ἦτο κατὰ τὸ φαινόμενον μόνον. Τὸ μεγαλοφυῆ πνεῦμα τῆς ἀρχαίότητος εἶχεν ἐκλίψει; οἱ τύποι μόνον ἐσώζοντο καὶ τὰ ὀνόματα, ἡ δὲ οὐσία ἀπῆν. Αἱ ἡμέραι τῆς ἀκμῆς τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ εἶχον παρέλθει ἀνεπιστρεπτί, νέος δὲ πολιτισμὸς ἐκυφορεῖτο καὶ ἐδημιουργεῖτο κατὰ μικρὸν, ὁ χριστιανικὸς, ἐκεῖνος, ὃν παρεννοῶν ἠθέλησεν ὁ Ἰουλιανὸς νὰ πολεμήσῃ. Ὁ Ἰουλιανὸς ἠθέλησε νὰ ἀντιτεθῇ εἰς τὴν πρὸς τὰ πρόσω φάραν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων.

Ἴνα ὄσῃ ὁ Ἰουλιανὸς τῇ ὁρησκείᾳ ἀρχαία ὁρησκείᾳ νέαν ζωὴν εἶλαβε πολλὰ μέτρα, ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον μεμιόμενος τῆν ὕπ' αὐτοῦ παροραμένην χριστιανικὴν ὁρησκείαν. Ὁ Ἰουλιανὸς ἐθέσπει ἑαυτὸν δυνάμει τοῦ τίτλου Pontifex maximus, ὅς δὲν ἦτο δι' αὐτὸν ἀπλοῦς τίτλος, ὡς τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐθνικῆς ὁρησκείας. Διὰ τοῦτο ἀπῆται μετ' αὐτοῦ ὡς μετὰ κέντρου νὰ ἦναι συννηωμένοι οἱ πανταχοῦ τοῦ κράτους εἰδωλολάτραι, ὅπως ἦσαν ἠνωμένοι οἱ χριστιανοὶ μετ' ἀλλήλων; οἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἐθνικοὶ ἱερεῖς ὤφειλαν νὰ ὑπάγωνται εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς, οὗτοι δὲ εἰς αὐτὸν, ὡς τὸν μέγιστον ἀρχιερέα. Ὅστε ἴδρυσεν τελείαν τινα ἐθνικὴν ἱεραρχίαν, καθ' ὁμοιότητα τῆς χριστιανικῆς. Οὐ μόνον δὲ

1. Παπαρηγ. Β', 645.

1. De brevitat. vitae c. 14. Πρὸς. καὶ De vita beata c. 26.

ἀπὸ τῶν ἐθνικῶν ἱερῶν ἀνάλογόν τινα πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν μόρφωσιν, ἀλλὰ καὶ συνέταξεν αὐτοῦς *ὁδηγόν* τινα περὶ τῶν καθόντων αὐτῶν, ἐπωφελήσεις προφανῶς ἐκ τῶν περὶ τοῦ βίου τῶν κληρικῶν γνωστῶν αὐτῶ ἐκκλησιαστικῶν κανόνων καὶ πολιτικῶν νόμων. Οἱ ἱερεῖς ὄφειλον νὰ ἦναι φιλόσοφοι, φιλόξενοι, σώφρονες, ταπεινόφρονες, νὰ μὴ φοιτῶσιν εἰς τὰ θέατρα καὶ τὰ καπηλεία, νὰ μὴ συζητοῦσι πολὺ εἰς τὰ συμπόσια, νὰ ἀποφεύγωσι τὰς ἀνωφελεῖς καὶ ἐπιβλαβεῖς ἀναγνώσεις, ἰδίως δὲ τὴν σπουδὴν ἐκείνων τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων, ἕτινα ἐδίδασκον τὴν ἀθεΐαν, συνίστα δὲ αὐτοῖς πρὸ πάντων τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Πυθαγόρου, τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τῶν Στωϊκῶν. Τῶν συγγραμμάτων τούτων τοῦ Ἐπικούρου καὶ τοῦ Πύρρωνος οὐδὲν ἐπετρέπετο τῷ Ἰσραὶ νὰ ἀναγινώσκῃ, μάλιστα ἐθεώρει ἔργον τῶν θεῶν, ὅτι ἐκ τῶν συγγραμμάτων τῶν τελευταίων τούτων ἐλάχιστα μόνον λείψανα ἐσώζοντο. Ἰνα δὲ διατηρηθῆι ἡ δέουσα εὐταξία κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας ἐξέδωκε τὰς ἀναγκαίαις διατάξεις. Ὁ Ἰουλιανὸς μετεχειρίσθη τὴν αὐτῶ δεδομένην ἐξουσίαν ὡς μέγιστον ἀρχιερεῖ, ἵνα ἐπὶ μακρότερον ἢ βραχύτερον χρόνον ἀποκλείσῃ ἢ ἀφορίσῃ ἀπὸ τῆς κοινωρίας τῶν πιστῶν ἐθνικούς τινες, ὧν τὰ ἤθη καὶ τὰ φρονήματα ἀπῆδον κατ' αὐτὸν τῆ ἑθνικῆς ὀρθοκείας. Καὶ τὴν *συνήθειαν* δὲ τοῦ νὰ λαμβάνωσι μεθ' ἐαυτῶν οἱ χριστιανοὶ ὀδοιποροῦντες *ἀσστατικὰς ἐπιστολάς* τῶν ἐπισκόπων τῶν ἐπισημῶν ὁ Ἰουλιανός. Ὁμοίως εἰς ἡγάγεν εἰς τὴν ἐθνικὴν λατρείαν τὸ *κῆρυγμα* καὶ ἴδρυσεν *ἀμβωνάς* ἐν τοῖς ἐθνικοῖς ναοῖς, οὓς ἀναβαίνοντες οἱ ἐθνικοὶ ἱερεῖς στεφάνοις περιεκοσμημένοι τὴν κεφαλὴν, καὶ πορφύραν χλαμύδα ἐνδεδυμένοι, ἐξήγουν ἐν γλώσσῃ πομπώδει καὶ ἐπίδεικτικῇ δι' ἀλληγορικῶν ἐρημησιῶν τοὺς μύθους, προσπαθοῦντες νὰ ἐξάγωσι διὰ τοῦ θεσιασμένου τούτου τρόπου καθαρὰν τινα φιλοσοφικὴν ὀρθοκτικὴν διδασκαλίαν, ὁμοιάζουσαν πῶς πρὸς τὸν χριστιανισμόν. Καὶ αὐτὴν τὴν *ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν* ἐπωφελήθη ὁ Ἰουλιανός πρὸς τοὺς σκοπούς του. Ἐν Ἀλεξανδρίᾳ δημοσίαις δαπάναις διέταξε νὰ μορφῶνται ὡς ἐκκλησιαστικοὶ μουσικοὶ εὐφυεῖς νέοι. Τὸ δὲ παραδοξώτερον ἴδρυσεν καὶ *ἐθνικὰ μουσαστήρια* ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ἵνα ἡ ἀπομίμνησις τοῦ χριστιανισμοῦ ἦναι τελεία! Πρὸ πάντων ἐζητεί νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τοὺς ἐθνικούς τὸ *πνεῦμα τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης*, τὸ ὅποιον μεθ' ἄλλας τὰς διακρίσεις καὶ τὰ πάθη τῶν διέκρινεν ὅπωςδὴποτε τοὺς χριστιανούς ἀπὸ τῶν ἐθνικῶν, πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τούτου ἴδρυσεν *διάφορα* τῶ ἀρχαίῳ ἐθνικῷ κόσμῳ σχεδὸν ἄγνωστα φιλανθρωπικὰ καταστήματα, *περιχομιεῖα*, *γηροκομεία* καὶ τοιαῦτα, προκίσεις αὐτὰ διὰ πλουσιώ-

τάτων δωρεῶν, καὶ παρκινῶν τοὺς ἐθνικούς πλουσίους νὰ μιμηθῶσι τὸ παράδειγμα του. Ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεται δὴλον, καθὼς παρατηρεῖται λίαν ὀρθῶς ὁ θεολόγος Ἰριτζ, ὅτι ἡ ἐθνικὴ ὀρθοκεία τοῦ Ἰουλιανοῦ διέφερεν ἀπὸ τῆς ἱστορικῆς ἀρχαίας ἐθνικῆς ὀρθοκείας ἐν πολλοῖς οὐσιώδεσι, καθ' ἃ προσήγγισεν προφανῶς τῷ χριστιανισμῷ. Ἦτο κυριῶν τινος ὀρθοκτικῶν ἰδεῶν καὶ θεσμῶν δεδανεισμένων ἐκ τῶν δύο ὀρθοκτικῶν. Εἰς τὴν ὀρθοκτικὴν δὲ ταύτην ἐξήτει ὁ Ἰουλιανός νὰ ἐλκύσῃ πάντας διὰ παντὸς μέσου. Ἡ ἐπιθυμία του νὰ ἴδῃ τὴν ἐθνικὴν ὀρθοκτικὴν ὀρθοκτικῶσιν καὶ γενικευομένην ἦτο τοσαύτη, ὡστε ἔλεγεν, ὅτι, ἐὰν ἠδύνατο νὰ καταστήσῃ πάντα ἄνθρωπον πλούσιον ὡς τὸν Μίδα καὶ πᾶσαν πόλιν μεζῶνα τῆς Βαβυλῶνος, δὲν θὰ ἐθεώρει ἑαυτὸν εὐεργέτην τοῦ ἀνθρώπου γένους, ἐὰν δὲν κατὴρθου νὰ παύσῃ ἡ ἀσθεῖς ἀντιδρασίς τῶν ὑπνίκων του κατὰ τῶν ἀθανάτων θεῶν.² Ἰδίως παρεῖχε τὰ ἀξιώματα τοῦ κράτους εἰς τοὺς ἐθνικούς ἢ τοὺς ἀσπαζομένους τότε τὴν ἐθνικὴν ὀρθοκτικὴν, ἄλλοις δὲ ἐξήτει νὰ κερδίσῃ καὶ διὰ χρημάτων. Δὲν ἔλειψαν δὲ πράγματι οὐτιδανὸι χριστιανοὶ, οἵτινες ἀντὶ συμφέροντος ἤρυσον τὴν πίστιν αὐτῶν, ἢ ἐνόμιζον ὅτι ἠδύνατο νὰ ἀλλάσωσιν ὡς ἐνδυμα. Τὸ περιέρχον δὲ εἶναι ὅτι ὁ Λιβάνιος³ τὴν διὰ χρημάτων ἀγορὰν τῶν χριστιανῶν ἀναφέρει πρὸς ἔπαινον τοῦ Ἰουλιανοῦ. Περὶ στρατιωτῶν τινῶν οὕτω κερδιζόντων ὑπὲρ τοῦ ἐθνισμοῦ λέγει, ὅτι διὰ μικροῦ κέρδους ἔτυχον μεγάλου κέρδους, διὰ τοῦ χρυσοῦ ἐτυχον τῆς φιλίας τῶν θεῶν, ἀφ' ὧν κέρμαται ἡ τύχη τοῦ πολέμου. Ἰπὸ τῶν αὐτῶν ἀρχῶν ἐνεφαρῶντο οἱ τότε φιλόσοφοι! Ὁ Ἰουλιανός, πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τῆς ἀνορθόσεως τῆς ἐθνικῆς ὀρθοκτικῆς, *ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον* νὰ ἀντιπράξῃ πρὸς τοὺς πολιτικούς αὐτοῦ, τοὺς χριστιανούς, τοὺς ὁποίους ἐθεώρει ὡς νεωτεριστάς, ὡς ἀσθεῖς ἢ ἀθέους. Πολλοὶ ἴσως φαντάζονται, ὅτι ὁ Ἰουλιανός ἦτο φίλος τῆς προόδου· πολλοὶ γὰρ καὶ δεῖ' ἦτο τούτων συντηρικωτάτων ἀρχῶν καὶ ὀπισθοδρομικωτάτων ἐν νόμῳ δὲ τῶν ἀρχῶν τούτων ἐκρητύτατο κατὰ τοῦ χριστιανισμοῦ, τῆς νέας ὀρθοκτικῆς, φρονῶν, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι νόμοι περὶ ὀρθοκτικῆς δὲν ἔπρεπε νὰ μεταβληθῶσι, διότι κατ' αὐτὸν ἐδόθησαν τοῖς ἀνθρώποις κατ' αὐτῶν τῶν θεῶν· ἄλλως ἐφρόνει ὅτι δὲν θὰ ἦσαν τοσαύτου ὀρθοῖ ἀφεύγω, λέγει αὐταῖς λέξασί, τὴν καινοτομίαν ἐν ἄκασι μὲν, ἰδίως δὲ ἐν τοῖς πρὸς τοὺς θεοῦ.⁴ Ἦθελε λοιπὸν νὰ ἀντιπράξῃ πρὸς τοὺς χριστιανούς, πρὸς τοὺς Ἰαλλιαίους, ὅπως ἀνομιάζεν αὐτούς, ἀλλὰ πρὸς τιμὴν τοῦ ὀφειλο-

μεν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἀπηξίωσε νὰ μεταχειρισθῇ τὴν βίαν, μιμηθεὶς ἐν τούτῳ μᾶλλον Κωνσταντίνον τὸν μέγαν, ἢ τὸν δικαίτην τῶν ἐθνικῶν Κωνσταντίνον καὶ τοὺς ἀρχαίους ἐθνικούς ἀυτοκράτορας τοὺς τὸν χριστιανισμόν καταδιώξαντας. Τοῦτο δὲ ἔπραξε, τὸ μὲν διότι ἐθεώρει τὴν βίαν ματαίαν καὶ ἀνομιήν, καθότι εἰς τὰ ἐξαρτώμενα ἐκ τῆς θελήσεως ἢ βίᾳ οὐδὲνα καρπὸν φέρει, καὶ τὸ μαρτύριον εἶχε μέχρι τοῦδε συντείνει εἰς τὴν ὀρθοκτικὴν τοῦ χριστιανισμοῦ τὸ δὲ διότι ἠύλαθει τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως καὶ ἐθεώρει τοὺς πεπλανημένους ἐν τοῖς ὕψιστοις τούτοις καὶ τὰ μέγιστα ἐνδιαφέρουσι τὸν ἄνθρωπον ζητήμασι μᾶλλον ἀξίους οἴκτου ἢ μίσους. Ἐν τούτοις ἕνεκα τῆς πρὸς τοὺς χριστιανούς ἀποστραφῆς ἔλαβεν ἄλλα τοιαῦτα μέτρα, δι' ἃν *ἔβλαπτε τὴν ἐκκλησίαν*, ἡλπίζε δὲ, ὅτι ἡσύχωσεν καὶ κατὰ μικρὸν ἤθελεν ἐπιφέρει τὴν ἐσωτερικὴν διάλυσιν αὐτῆς, παραδόντων ἐνίοτε τὴν ἀσπαστῆν δικαιοσύνην. Τῷ 362 ἐξέδωκε νόμον, ὁ ὅποιος διέτασεν, ὅτι τὰ δημοτικὰ κτήματα, τὰ ὅποια ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου εἶχον δωρηθῆ καὶ ἐκκλησίαις, ἔπρεπε νὰ ἀποδοθῶσι πάλιν εἰς τὰς πόλεις, οἱ δὲ χριστιανοὶ, ὅσοι εἶχον καταστρέφει ἐθνικούς ναοὺς καὶ εἶχον οἰκειοποιηθῆ αὐτούς, ὑπεχρεοῦντο νὰ ἀνοικοδομήσωσιν αὐτούς, ἢ νὰ ἀποδώσωσιν εἰς τοὺς ἐθνικούς. Αἱ ὄρισμέναι πρὸς τοῦ δημοσίου χορηγήσεις σίτου εἰς τοὺς κληρικούς καὶ τὸν χριστιανισμὸν λαὸν ἐπαύσαν ὁμοίως καὶ ἡ δικαστικὴ ἐξουσία ἢ ἀναγκασθεῖσα τῷ κλήρῳ, ἢ ἀπαλλαγῆ αὐτοῦ ἀπὸ τῶν φόρων καὶ ἐν γένει δημοτικῶν βαρῶν, καὶ τὸ δικαίωμα νὰ δέχωνται αἱ ἐκκλησίαι κληρονομία. Πάντα καθόλου τὰ προνόμια τῶν χριστιανῶν κατηργήθησαν. Συγχρόνως διέταξεν ὁ Ἰουλιανός, ἵνα μηδεὶς χριστιανός διδάσκῃ δημοσίαις γραμματικῶν καὶ ῥητορικῶν καὶ καθόλου τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς. Τοιοῦτοτρόπως ἀφαίρων ἀπὸ τῶν χριστιανῶν τὰ μέσα τῆς ἐπιστημονικῆς μορφώσεως, ἡλπίζεν, ὅτι ἔμελλεν νὰ ταπεινώσῃ καὶ ἐξασθενήσῃ τὴν ἐκκλησίαν. Μόνον ἐν ἐθνικαῖς σχολαῖς εἶχον τὴν ἄδειαν οἱ χριστιανοὶ νέοι νὰ λαμβάνωσι τὴν μόρφωσίν των· διότι ἡλπίζεν, ὅτι μετ' αὐτῆς θὰ ἐνεπνεῖτο αὐτοῖς καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ἐθνικὴν ὀρθοκτικὴν. Ὁ Ἰουλιανός, ἀπαγορεύσας τοῖς χριστιανοῖς τὴν διδασκαλίαν τῆς ῥητορικῆς καὶ φιλοσοφίας, ἔπραξε τὸ αὐτὸ ἀδίκημα πρὸς τοὺς χριστιανούς, ὅπερ βραδύτερον ἔπραξεν Ἰουλιανός ὁ Α' πρὸς τοὺς ἐθνικούς, κλείσας τὰς σχολὰς αὐτῶν. Διὰ τὴν ἀπαγορεύσιν τῆς παρὰ χριστιανὸν διδασκαλίαν τῶν ἑλληνικῶν συγγραμμάτων κατακρίνει τὸν Ἰουλιανόν καὶ αὐτὸς ὁ ἐθνικός Ἀμμιανός Μαρκελλίνος. Ἄλλ' ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος διάταξις δὲν θὰ ἤρκει νὰ ἀπομακρύνῃ τοὺς

1. Julianus Apostata ἐν τῷ Kirchenlexicon Wetzlar V, 916.
2. Λέξ. παλαιστ. κερ. 59, σελ. 283.
3. Ἐπιτάφ. εἰς Ἰουλιανόν, Vol. I, 578.
4. Ἰουλιαν. ἐπιστ. 63 πρὸς Θεοδοσίον.

χριστιανούς ἀπὸ τῆς σπουδῆς τῶν ἀρχαίων συγγραμμάτων, οὓς ἐφίλουν καὶ οἱ χριστιανοὶ, ἀλλὰ δὲν ὑπερετίμων τυφλῶς, ὅπως οἱ περὶ τῶν Ἰουλιανῶν καὶ οἱ τότε ἐθνικοὶ ῥήτορες, οἵτινες ἀπένεμον αὐτοῖς εἰδός τι λατρίας, ἀποδεχόμενοι ὡς θέσητον πᾶσαν αὐτῶν ἰδέαν. Ὅτι περιεῖχον πολλὰ ὕψη, ὀρθὰ καὶ ἀληθῆ οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς καὶ σοφοὶ, ἀνεγνώριζον οἱ χριστιανοὶ σοφοὶ, καὶ διὰ τοῦτο ἐτίμων αὐτοὺς μεγάλως. Ὁ Ἰουστίνος δὲν ἐδίσταζε νὰ ἀνομιάζῃ χριστιανούς τὸν Σωκράτη καὶ τὸν Πυθαγόραν, καὶ νὰ παραβάλλῃ αὐτοὺς πρὸς τοὺς πατριάρχας τῶν Ἰσραηλιτῶν, πρὸς τὸν Μωυσεῖα καὶ τοὺς προφήτας. Ὁ δὲ μέγας ἀληθῶς Ὄριγένης⁵ πρῶτον προεπαίδευσεν τοὺς μαθητάς του διὰ τῆς μελέτης τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ φιλοσόφων, καὶ εἰτα εἰς ἡγεν εἰς τὴν ἁγίαν Γραφήν, καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἔγραψεν ἴδιον σύγγραμμα, ἵνα δείξῃ πῶς ἔπρεπε ἐξ αὐτῶν νὰ ὠφεληθῶσιν οἱ χριστιανοὶ νέοι. Πόσον δὲ τότε οἱ χριστιανοὶ ἦσαν κάτοχοι τῆς ἐθνικῆς παιδείας, εἶδειξεν οἱ δύο Ἀτιλλινάριοι, οἵτινες μετὰ τὴν ἀπαγορεύσιν ἐκείνην τοῦ Ἰουλιανοῦ χάριν τῶν χριστιανῶν νέων ἐξέθεσαν ἐν δράμασιν, ᾠδαῖς καὶ διαλόγοις κατὰ Πλάτωνα τὸ περιεχόμενον τῆς ἁγίας Γραφῆς. Δύναται δὲ τις θαρροῦντως νὰ εἴπῃ, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰουλιανοῦ τῆς φιλοσοφίας καὶ ἐν γένει τῆς παιδείας ἦσαν ἐγκατεστῆροι οἱ χριστιανοὶ πατέρες ἢ οἱ σύγχρονοι ῥήτορες. Τί εἶναι οἱ τότε σοφισταὶ καὶ ῥήτορες παραβαλλόμενοι πρὸς τοὺς τότε ἀκμαζόντας μεγάλους πατέρας καὶ ἐκκλησιαστικούς διδασκάλους καὶ χριστιανούς σοφοὺς ἐν γένει, πρὸς τὸν μέγαν Ἀθανάσιον, πρὸς τὸν μέγαν Βασίλειον, τὸν Ναζιανζηνὸν Γρηγόριον, τὸν Ἀπολλινάριον, Διδώρον τὸν Ταρσοῦ, τὸν Χρυσόστομον, τὸν Θεόδωρον, ἵνα ἀρκεσθῶμεν εἰς τοὺς αὐτούς; Τοῦτο συνησθάνετο καὶ ὁ Ἰουλιανός καὶ διὰ τοῦτο ἐμίσει μεγάλως τοὺς ἄνδρας τούτους, ἂν καὶ διὰ τὴν φυσικὴν του ἠπιότητα καὶ ὡς ἐκ τῶν ἀρχῶν του δὲν κατέφυγεν εἰς βίαιοπραγίας κατ' αὐτούς. Πρὸς τοὺς ἵνα ἀνδύσῃ τὰς διακρίσεις μετὰ τῶν χριστιανῶν, καθὼς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Νεάνδρος,⁶ ἀνεκάλεσεν ὁ Ἰουλιανός ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς γενικῆς ἀνοχῆς πασῶν τῶν ἐκκλησιαστικῶν μερίδων καὶ αἱρέσεων πάντας τοὺς ἐπισκόπους οἵτινες κατὰ τὰς ἀρειανικὰς καὶ δονατιστικὰς ἑριδας ὑπὸ τῆς προτέρας κυβερνήσεως εἶχον ἐξορισθῆ. Μόνον ἐπίσκοποι, ὧν ἡ μεγάλη ἐπιρροὴ καὶ σημασία ἠδύνατο νὰ παραβλάψῃ τὰ σχέδια αὐτοῦ, οἷος ἦτο ὁ Ἀθανάσιος, εἰ; ὅν δὲν συνεχώρει ὁ Ἰουλιανός, ὅτι κατ' ἐκείστην ἐπέστρεψεν ἐθνικούς εἰς τὸν χριστιανισμόν,⁷ ἐξηρῶντο τῆς γενικῆς ταύτης ἀνοχῆς. Ἦ ἐλπίς του ἕμως, ὅτι ἐκ τῆς ἐπιστροφῆς τῶν

5. Geschichte der christl. Rel. und Kirche II, 110.
6. Geschichte der christl. Rel. und Kirche II, 110.
7. Ibidem, I, 311.

έξοριστων έμελλον ή άταξία και ή διαίρεσις νά κορυφωθώσι παρά τοίς χριστιανοίς, δέν έπηλήθευσεν ή πρός αύτούς δυσμένεια του αυτοκράτορος και ή παρ' αύτου παραγκώνισις αύτών ήνωσαν μάλλον αύτούς, ή δέ παύσις τής αναμίξιως τής πολιτικής εξουσίας εις τά έσωτερικά τής εκκλησίας εξησθένησε τά μεταξύ των χριστιανών πάθη. Είς πέσιμα των χριστιανών επέρτηεν δ' Ιουλιανός και τότε *Ιουδαίοις*, ους ετίμα έκ μίσους πρός τούς χριστιανούς και διότι ή θρησκεία των ήτο άρχαία, νά ανοικοδομήσωσι πάλιν τόν ναόν των, ίνα διαψεύθη δηθεν τούς λόγους του Ιησού Χριστού περί τής επικειμένης καταστροφής τής πόλεως ταύτης (όπερ όμως ειχεν άπαξ πραγματοποιηθή επί Τίτου και Αδριανού). Πρός τόν σκοπόν λοιπόν τούτον παρόσχε μεγάλη χρηματικά ποσά εκ του δημοσίου ταμείου, και από πάντων δέ των μερών του κράτους συνέρρειον αι χρηματικά χορηγήσεις των *Ιουδαίων*. Ο περίφημος αρχιτέκτων *Αλόπιος* έντολή του αυτοκράτορος ανέλαβε τήν δειύθυνσιν του έργου, αλλά σεισμοί συμβάντες έματαιώσαν αύτό πρός μεγάλην λύπην του *Ιουλιανού*. Ός βία σχεδόν πρέπει νά χαρακτηρισθώσι δύο άλλα μέτρα του *Ιουλιανού* κατά των χριστιανών, τό ότι δηλ. διέταξε τας εις δημόσια μέρη τεταγμέναις εικόσιν αύτου νά παραστίζηται και *θρησκίων θεών εικόνας*, όπως επιβάλληται τοίς χριστιανοίς ή δυσάρετος εκλογή, ή μετ' αύτου νά προσφέρωσι τιμάς και εις τούς θθνικούς θεούς, ή μετ' τούτων νά αρωνώνται αύτάς και τω αυτοκράτορι και νά τιμωρώνται' και ότι όσοι στρατιώται ήθελον νά λάβωσι τό παρά του αυτοκράτορος αύτοίς δινόμενον δώρον (*Donativium*), ύπεχρεύντο πρότερον νά διέρχωνται πρό τινος βωμού, εις όν έπρεπε νά προσφέρωσι θυμίαμα. Και δι' άλλων δέ τοιούτων μέσων, ουχι πάντοτε ήθικών, εζήται νά δαλεάζη τούς χριστιανούς και έλκή εις άποστασίαν, μάλιστα δέ παρέχων τά σπουδαιότατα αύλικά, στρατιωτικά και πολιτικά αξιώματα εις τούς θθνικούς. Αλλά εις μάτην' διότι μόνον όλίγους ούτιδανούς ανθρώπους ήδυνήθη νά κερδίση.

Είπομεν άνωτέρω, ότι ό *Ιουλιανός* απεπλήρωστο τήν βίαν. Και όμως έγίνετο χρήσις και τής βίας, ουχι μόνον βεβηλίως παρ' αύτου, αλλά παρά των κατωτέρων άρχών, στηριζομένων εις τόν γνωστόν αύτου ύπερ του έθνισμού ζήλον. Επειδή μόνον ζήλωται έθνικοί άνεικονούντο ιερείς και άνώτεροι πολιτικοί υπάλληλοι, ούτοι δέ εγνώριζον, ότι δι' ούδενός άλλου μέσου ήδύναντο εύκολώτερον νά έλαύσωσι τήν εύνοιαν του αυτοκράτορος ή δεικνύντες ζήλον ύπερ τής έθνικής θρησκείας, επειδή λοιπόν εις τόν ίδιον φανατισμόν προσετίθετο παρ' αύτοίς και ή επιθυμία νά άρέσωσι τω αυτοκράτορι, ήτο φυσικόν, ότι

ένιαχοϋ συνέβαινον καταδιώξεις κατά χριστιανών, αλίνας κατήντων ένίοτε μέχρις όμως τής Είς τούς διωγμούς τούτους ήσαν πρό πάντων επίσκοποι και χριστιανοί έν γενεί εκτεθειμένοι, κατηγορούμενοι, ότι επί των προτέρων αυτοκρατόρων ειχον καταστρέψει έθνικούς ναούς, και ειχον διά τούτο έλκύσει τό μίσος των χριστιανών. Ούτως άμα αναβάντος τόν θρόνον του *Ιουλιανού*, ό έθνικός όχλος τής *Αλεξανδρείας* συνέλαβε τόν επίσκοπον Γεώργιον, τόν κόμητη *Δρακόντιον* και τρίτον τινά, και τούς τρεις μισητούς αύτῳ εκ προτέρων χρόνων, και έροψεν εις τας φυλακάς. Αποδ' δέ έραυτήθησαν εκεί επί 2½ ήμέρας, συνέρρευσε πάλιν τό πλήθος εις τήν φυλακήν, και έφόνευσε και τούς τρεις, τό δέ πτώμα του Γεωργίου επί τινός καμήλου τεθέν, εσύρθη διά των οδών τής πόλεως, και άποδ' παντοιοτρόπως ύβρίσθη, επί τέλους εκάη. *Ο Ιουλιανός* ήρέσθη τότε νά μεμφθή μόνον τή πλθήθος διά τήν πράξιν, χωρίς νά τιμωρήση τινά. Τόν θάνατον ύπέστη και ό *Αρεθούσις* έν Συρία επίσκοπος *Μάρκος*, διωχθείς ύπό του έθνικού λαού, όστις και αύτός εσύρθη τό πρώτον επί των οδών, και άποδ' διαφόροις εκακώθη, παρεδόθη εις τά σκώμματα των παιδιών των οδών, και επί τέλους άλειφθείς διά μέλιτος, και τεθεις έν σαργάνη, άνηρτήθη επί ύψηλού μέρους, ίνα θασανισθή ύπό των σφηκών. Η εύστάθεια και καρτερία του γέροντος επίσκοπου έν πάσι τούτοις τοίς δεινοίς εξέπληξε και αύτόν τόν άλλως άδιαφόρος θεώμενον τό πράγμα αυτοκρατορικών επήτροπον. *Επί* τέλους δ' αυτοκράτορα μαθών ταύτα, διέταξε τήν απόλυσιν του, διότι δέν ήθελε, καθός ειπε μετά του συνήθους αύτου σαρκασμού, νά δώση τοίς χριστιανοίς νέους μάρτυρας. Σημειωτέον, ότι ό *Αρεθούσις* ούτος *Μάρκος* ήτο ό επίσκοπος εκείνος, όστις διέσωσε παιδα τόν *Ιουλιανόν* και παρ' του *Κωνσταντιου* διωκόμενον, πρός όν άρα ύφειλεν εύγνωμοσύνην. Διωγμοί έλαβον χώραν και έν *Αντιοχεία* κατά των χριστιανών, ύπε ανιδρυνέντος του νεοϋ του *Απόλλωνος* πλησίον τής *Αντιοχείας*, απήτησεν ό αυτοκράτορ νά απομακρύνωσι τά λείψανα του μάρτυρος *Βαβύλα*, ούτινος ό τάφος έκειτο εκεί πλησίον. Οί έθνικοί μάντιες ισχυρίζοντο, ότι ένόςω ό τόπος έμολύνετο δι' αύτών, δέν ήδύνατο τό χρηστήριον νά χρησιμοποιήση! *Επειδή* δέ τό πλθήθος των χριστιανών, άνομορίζον τά λείψανα ταύτα, έψαλλε τό χωρίον του *Ίσ' ψαλμού* (στ'χ. 7) *Αίσχυνθήτωσαν πάντες οι προσκυνούντες τοίς γλυπτοίς, οι έγκαυχώμενοι τοίς ειδώλοις αύτών, ό Ιουλιανός* άργισθείς, διέταξε νά συλληθίωσι και τιμωρηθώσιν οι πρωταίτιοι. Πολλοί έφυλακίσθησαν τότε, *Θεοδώρητος* δέ τις και *Εθασανίσθη*. *Ολίγω* βραδύτερον ετιμωρήθησαν και άλλοι χριστιανοί άπηνώς, ά-

1. Ammian. Marcell. XXII, 13.

ποδοθείσης αύτου; άδικως τής αίτίας τής πυρκαϊάς, ήτις εξέροχη έν τῷ αύτῷ ναῷ του *Απόλλωνος*. *Εξ* άπροσεξίας φιλοσόφου τινός *Ασκληπιάδου* λεγομένου. *Ομοίως* καταδιώξεν ό άμύδς αυτοκρατορικός επήτροπος *Αντιοχείας* *Αλέξανδρος* και άλλους τινάς χριστιανούς, ιδίως *Ευσέβιον* τινά, ως ματαιούντας τά σχέδια αύτου πρός επιστροφήν των χριστιανών εις τόν έθνισμόν. *Εν* γενεί πανταχοϋ μόν, ιδίως όμως έν *Αντιοχεία*, εύρε μεγάλην άντίστασιν ή επιχειρήσις του *Ιουλιανού*. Πόσον ματαίως εκεί ειργάσθη πρός επανόρθωσιν τής ειδωλολατρείας, έλαβεν άφορμήν νά συναισθανθη ό *Ιουλιανός* κατά τήν πρώτην τέλεσιν τής έαυτής του *Δαφναίου* *Απόλλωνος*, ότι ένῶ ήλιζεν ότι οι *Αντιοχείς* έμελλον νά συμμετάσχωσιν αύτῆς προθυμότατα, καθός αύτός ό *Ιουλιανός* μαρτυρεί, ουδεις προσέφερεν έλαιον, όπως άνάψωσι λυχνίαν τῷ θεῷ, ουδεις θυμίαμα ή θυσίαν τινά. Μόνον δέ εις *Ιερεῖς* παρέστη κομίζων δρνιν πρός θυσίαν! *Εάν* λάβομεν ύπ' ὄψιν τούς προμνημονυθέντας διωγμούς κατά των χριστιανών, ους δέν προκάλει μόν ό αυτοκράτορ, άλλ' ένίοτε ήνείχετο, και τήν άντίστασιν των χριστιανών κατά των σχεδίων του, δέν πρέπει νά νομίσωμεν παντάπασιν άπίθανον, ότι ό *Ιουλιανός*, εάν επέρστρεφεν από του πρός τούς Πέρσας πολέμου σῶος, ήδύνατο επί τέλους ένεκα τής φοράς αύτης των πραγμάτων και εναντιον του ήπίου χαρακτήρος του νά αποβῆ φοβερός διώκτης του χριστιανισμού. *Εμφούλιος* όπως δήποτε θρησκευτικός πόλεμος ήθελεν είναι άφρευτος.¹

Ο Ιουλιανός *επολιμήσας* και *διά* συγγραψών *ζόν χριστιανισμόν*. *Ως* συγγραφεύς ήτο πνευματώδης και χαρίης, πάσχει όμως και αύτός ὅ,τι πάσχεισι πάντες οι σοφισται και ρήτορες και έν γενεί συγγραφείς τής εποχής εκείνης, διότι και αύτου τό ύφος είναι: επιδεικτικόν και πομπώδες, πλήρες κενών αντιθέσεων, άνοήτων υπερβολών, εζητημένων υπαινιγμών και γελοίων λογοπαιγνίων. *Τά* πλῆρη σωζόμενα αύτου έργα είναι διάφοροι λόγοι, 83 επιστολαί και δύο σάτυροι, εζ ὧν ή μία επιγραφομένη *Καίσαρος* ή συμπόσιον είναι χαρίεσα τίς και εύφυής εκθεσις των άρετων και κακιών πολλών άρχαίων αυτοκρατόρων έν συμποσίῳ των θεων έρισκομένων' ή δέ άλλη επιγραφομένη *Μισοπίργων* σκώπτει πικρῶς τούς κατοίκους τής *Αντιοχείας*, *αριθμούσα* τας κατ' αύτου παρ' αύτων γινόμενας κατηγορίας, όσον τήν επί τῷ μακρῷ αύτου και βαθεί πώγωνι (θεν και τό όνομα τής σάτυρας), ζητεί ίνα παραστήση ως γελοίας και επί

1. Σωζομένου έκκλ. έξορ. V, 7. Ammian. Marcell. XXII, 11.
 2. Αιδαν. έπιστ. 1057.
 3. Gibbon.
 4. Kirrhol Julianus Apostata in τῇ Realencyclopaedie fuer Theologie του Herzog VII, 153.

τέλους δι' ισχυρών λόγων ελέγχει τόν άκόλαστον των *Αντιοχείων* βίον, τήν κακήν αύτων οίκονομικήν οικονομίαν, και τήν έλλειπστάτην ανατροφήν, ήν εδίδον εις τά τέκνα των. *Μεταξύ* δέ των έν λειψάνοις σωζομένων έργων του *Ιουλιανού* τό σπουδαιότερον αναμφηρίστως είναι τό κατά χριστιανών, τό όποιον κατά τήν σημείωσιν του *Ιερωνύμου* συνίστατο εζ 7 βιβλίων, πρός άνάλεισιν του όποίου έγραψεν ό *Αλεξανδρείας* *Κύριλλος* σύγγραμμα έν 40 βιβλίοις. Αί κατά του χριστιανισμού παρ' του *Ιουλιανού* γενόμεναι προσβολαί στηρίζονται ή εις έσφαλμένα και άβάσιμα συμπεράσματα ή άναφέρονται εις έπουσιώδη πράγματα και εις θεσμούς και έξωτερικούς τύπους του τότε χριστιανισμού, χωρίς νά λαμβάνωνται ύπ' ὄψιν τό γνώσιον πνευμα και ό άληθής χαρακτήρ του χριστιανισμού, ον ουδέποτε έννόησεν ό *Ιουλιανός*. Τήν επιπολαιότητα των προσβολών τούτων δεικνύουσιν επί παραδείγματι αι αίτιάσεις του, ότι ό χριστιανισμός δέν εζηπλώθη κατά πρώτον μεταξύ των ισχυρών και σοφών, ότι είναι θρησκεία δι' πάντας τούς λαούς; προωρισμένα, και διά πάσας τας τάξεις και πάντα τά είδη των ανθρώπων, και ότι αξισί νά θεραπεύση τούς βαπτιζομένους από πασών των νόσων τής ψυχῆς, ένῶ δέν δύναται νά άπκλλάξη τόν άνθρωπον από τής λέπρας ή τής ποδάγρας!

Ο Ιουλιανός έμεινεν επί του θρόνου μόνον δύο έτη περίπου' διότι αναβας αύτόν κατά τήν άνοιξιν του 361, άποδ' διέτριψε τόν χειμῶνα του 362 πρός τό 363 έν *Αντιοχεία*, έφρονούθη έν τῇ εκστρατεία αύτου πρός τούς Πέρσας. *Ο* *Ιουλιανός* ειχεν ύπερβολικήν πεποιθσιν εις εαυτόν και εύρισέτο εύκόλως ύπό τής φιλοδοξίας. *Ενῶ* αι μεταρρυθμίσεις, άς επεχειρήσεν, ειχον ανάγκην άκόμη συντόνου ύποστηρίξεως, αύτός έστράτευσε κατά των Περσών, ποθών εις τās δάφνας, άς έδρεψεν παρ' τοίς δυτικοίς λαοίς μαχόμενος, νά προσθήη νέας, νικῶν τούς Πέρσας. *Επεχειρήσε* διά τούτο πρός τούτους πόλεμον, ένῶ ήδύνατο νά κλείση μετ' αύτων ειρήνην και έντιμον και επιόφελή, ήν ήτησαν αύτοι προθύμως. *Εν* τῷ πολέμῳ τούτῳ, καθός παρατηρεί ό *Schlosser*, ουτε σχέδιον ειχεν ετοιμάσει ό *Ιουλιανός* ώρισμένον, ουτε τήν δύναμιν των έχθρών και τήν φύσιν του τόπου υπελόγισεν. *Ενεκα* δέ ύπερβολικής εις εαυτόν πεποιθήςσως, δέν ήδυνήθη έν τῷ πολέμῳ τούτῳ νά αναπτύξη τήν μεγάλην αύτου στρατηγικήν ικανότητα, ως άλλοτε. *Τό* άπετέλεσμα ύπῆρξεν οικτρόν. *Αποδ'* επροχώρησεν εις τά ένδότερα τής *Ασίας* και διέβη τόν *Τίγγριν*, ήναγκάσθη νά επιχειρήση ύποχώρησιν έν τῷ μέσω μεγάλων δυσχερειών, έν αίς όμως εζήτει διά του παραδειγματός του νά ενθαρρύνη τούς στρατιώτας,

1. Weltgeschichte IV, 485.

ὡς ὁ Ναπολέον ὑποχωρῶν ἀπὸ Μόσχας, ὑποφέ-
ρων πᾶσαν στέρησιν ἀγογγύστως καὶ βαδίζων
πεζῶς, καὶ ἐν ταῖς πρώταις τάξεσι πάντοτε μα-
χόμενος. Ἄλλ' ἐν τινι ἀσημάντῳ συμπλοκῇ, ὅ-
που ἔδραμεν ἄνευ θώρακος, ὑπὸ βέλους καιρίως
πληγῆς, ἀπέθανε μετ' ἄλλογον ἐν ἡλικίᾳ μόλις 32
ἐτῶν. Λέγεται δὲ, ὅτι πνέων τὰ λείψια καὶ
προβλέπων τὸν θάνατόν του βέβαιον, καθῶς καὶ
τὴν ὡς ἐκ τούτου ματαίωσιν τῶν σχεδίων του
ἀφουκτον, λαβὼν ἐκ τῆς πληγῆς του αἷμα, καὶ
ῥίνας εἰς τὸν ἀέρα, ἔκραξε· «Νενίκηκαί με Γαλ-
λίαι!» Ἡ μετὰ ταῦτα ἱστορία ἐπεβεβαίωσε
τοὺς λόγους τούτους. Ὁ χριστιανισμὸς ὄντως
ἐνίκησε. Μετὰ τοῦ Ἰουλιανοῦ ἀπέθανε καὶ τὸ
ἔργον του. Καθῶς αὐτὸς παρήλθεν ὡς νέος κατὰ
τὴν φράσιν τοῦ Ησαε, οὕτω καὶ τὸ ἐπιχειρή-
μά του. Οἱ μετὰ τὸν Ἰουλιανὸν αὐτοκράτορες
ἢ ἀρχαὶ τὴν ἐθνικὴν θρησκείαν τὴν ἄνευ ἐ-
σωτερικῆς ζωῆς οὖσαν νὰ ἐκπνεύσῃ ἀφ' ἑαυτῆς
ἐντελῶς, ἢ κατεδίωξαν αὐτὴν βίαιως, καθῶς
Θεοδόσιος δ' Α', Θεοδόσιος δ' Β' καὶ Ἰουστινιανὸς
δ' Α'. Πρὸς ἄφελος τῆς ἀνθρωπότητος ἐνί-
κησεν ὀριστικῶς ὁ χριστιανισμὸς· καὶ ἦτο ἐπι-
μνημονεῖον ὅτι ἔμελλε νὰ νικήσῃ. Ἡ νίκη του ἦτο
νίκη τῆς ἀληθείας κατὰ τοῦ ψεύδους. Ὁ νεκρὸς
τοῦ Ἰουλιανοῦ, μετακομισθεὶς εἰς Ταρσόν, ἐτάφη
ἐν τινι προαστείῳ τῆς πόλεως, ἐπὶ δὲ τοῦ τά-
φου αὐτοῦ ἐπεγράφησαν τὰ ρήματα ταῦτα·

Ἰουλιανὸς μετὰ Πιργίν ἀγέρους ἐνθάδε κεῖται
ἀρπύριον βασιλεὺς τ' ἀγαθὸς, κρατερός τ' αἰχμητής.

Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ βίος τοῦ Ἰουλιανοῦ. Ὁ
Ἰουλιανὸς ἐπροκίσθη ἐκ φύσεως ὑπὸ μεγάλων
προτερημάτων· ἦτο εὐφυής, καὶ διὰ τῆς
μεγάλης του ἐπιμελείας κατέφθινε ν' ἀποκτή-
σῃ πᾶσαν τὴν παιδείαν τῶν συγχρόνων του,
καθῶς δεικνύουσιν αὐτὴν τὰ συγγράμματα αὐ-
τοῦ· ἦτο ἀυστηρὸς τὰ ἤθη καὶ καθ' ὅλον τὸν
βίον του εἰδεξε σκανίαν σιωπρσύνην καὶ ἐγκρά-
τειαν, δυνάμενος νὰ παραβληθῇ καὶ κατὰ τοῦτο
πρὸς αὐτούς τοὺς ἀσκητὰς τῆς ἐρήμου· ἠγάπα
τὴν λιτότητα καὶ τὴν ἀπλότητα τοῦ βίου, ἦν
ἐζήτησε νὰ εἰσαγάγῃ καὶ παρὰ τοῖς διεφθαρμέ-
νοις συγχρόνοις του· ἦτο χαρακτηρὸς ἡπίου καὶ
φιλιανθρώπου, ἀποστρεφόμενος τὴν βίαν καὶ ἀ-
ποφεύγων νὰ καταδιώξῃ καὶ τοιοῦτους, πρὸς οὓς
ἐδικαιοῦτο νὰ πράξῃ τοῦτο· ἦτο πρὸς μὲν τοὺς
 φίλους ἀγαθός, πρὸς δὲ τοὺς ἐχθρούς γενναῖος
καὶ πρὸς τοὺς δυστυχεῖς μεγαλόδωρος. Ὡς ἡγε-
μῶν δὲ καὶ ἐν Γαλλίᾳ ὦν ἀκούη Κεῖσαρ, καὶ
μετὰ ταῦτα ἀφ' ὅτου ἐγένετο αὐτοκράτωρ καὶ
μονάρχης, ἀνέπτυξε μεγάλας στρατηγικὰς καὶ
διοικητικὰς ἀρετάς. Ἄλλ' ἢ ἀραβὴ αὕτη φύ-
σις, δι' ἣν ἠδύνατο ὁ Ἰουλιανὸς ν' ἀποβῇ εἰς
τῶν ἀριστῶν ἡγεμόνων τοῦ κόσμου, εἶχε δη-
λητηριασθῆ καὶ θωρηθῆ ὑπὸ μεγάλῃς γιγῆς πλά-
της· ἢ πλάνη αὕτη ἦτο ἢ προτίμησις τῆς εἰδώ-
1. Kirchengeshichte s. 119, Ed. 9.

λολατρίας ἀπὸ τοῦ χριστιανισμοῦ, εἰς ἣν ὤ-
θησαν αὐτόν, ὡς εἶδομεν, ἔνθεν μὲν αἰ κατὰ τοῦ
οἴκου του καταδιώξεις τοῦ Κωνσταντίου, ἢ διὰ
τῆς βίας ἐπιβολῆ εἰς αὐτόν τοῦ χριστιανισμοῦ
διὰ τῶν ὀρθόθεντων αὐτῷ παρὰ τοῦ θεοῦ του
διδασκάλων, καὶ ἢ ἀβία ἠθικὴ κατάστασις τῶν
χριστιανῶν τῶν χρόνων ἐκείνων· ἐτέρωθεν δὲ ἡ
σοφιστικὴ διδασκαλία τῶν ἐθνικῶν ῥητόρων, οἵ-
τινες ἔπεισαν αὐτόν, ὅτι μετὰ τῆς ἐθνικῆς θρη-
σκείας ἡ ἐπιναφερὴ καὶ τὴν δόξαν τῆς ἀρχαιό-
τητος. Ἡ πλάνη αὕτη, ἧτις εἶναι κηλὶς τις ἐν
τῷ βίῳ του, ἔσχεν δλέθρια ἀποτελέσματα, δια-
φθείρασα τὸν ἄλλως ἀγαθὸν χαρακτήρα του
καὶ ὠθήσασα αὐτόν εἰς πράξεις ἀνοήτους καὶ
ἐπιβλαβεστάτας εἰς τὸ κράτος του. Ἦτο δὲ ἡ
πλάνη αὕτη διττὸν λάθος, φιλοσοφικὸν καὶ πο-
λιτικόν· φιλοσοφικὸν μὲν, διότι ἦτο προφανῆς
λογικὴ ἀτοπία νὰ προτιμῆ τὴν πολυθεϊστικὴν
θρησκείαν τὴν θεοποιούσαν τὴν κτίσιν, τὴν ἀ-
ναπλάττουσαν τοσοῦτον ἀτελεῖς καὶ ἠθικῶς ἐλ-
λιπίς θεοῦ, ἢς ἢ λατρεῖα ἐγγίνοι πολλοῦ καὶ
καὶ δι' αὐτὸν ἔτι τῶν ἀνθρωποφουσίων ἢ δι' ἀ-
κολάστων πράξεων, πλεον τῆς ἀληθῶς φιλοσο-
φικατάτης χριστιανικῆς θρησκείας, τῆς διδα-
σκούσης τὴν γνώσιν καὶ λατρεῖαν τοῦ ἐνὸς καὶ
μόνου ἀληθοῦς θεοῦ, τοῦ ποιητοῦ τοῦ κόσμου,
τοῦ πατρὸς ἡμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, οὐ ἡ-
μεῖς πάντες εἴμεθα τέκνα, τῆς εἰσαγαγούσης
τὴν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ λατρεῖαν, καὶ ἐ-
πιβαλλούσης ὡς νόμον τοῦ θεοῦ τὴν τελειοτά-
την δικαιοσύνην καὶ φιλιανθρωπίαν· πολιτικὸν
δὲ, διότι ὡς μονάρχης ἀντὶ τὴν περιορισθῆ νὰ
παρασχῆ εἰς πάντας τοὺς ὑπηκόους αὐτοῦ τὸ
δικαίον καὶ νὰ ἀσφαλίσῃ τὴν ἐλευθερίαν, με-
ταμορφούμενος εἰς θρησκευτικὸν μεταρρυθμι-
στήν, ἠθέλησε νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τὸ κράτος του
θρησκείαν ὑπὸ τοῦ μεγίστου καὶ καλλίστου μέ-
ρους τῶν ὑπηκόων του ἀποκρουσμένην, καὶ ὡς
ἐκ τούτου ἐγέννησεν ἐν τῷ κράτει αὐτοῦ μεγά-
λας ταραχάς, αἵτινες ἐὰν ἐπέζη μετὰ τὸν
πρὸς τοὺς Πέρσας πόλεμον, ἠδύνατο νὰ ρίψω-
σιν αὐτὸ εἰς φοβερώτατον ἐμφύλιον θρησκευτι-
κὸν πόλεμον.

Καὶ οὕτω κρίνουσι περὶ Ἰουλιανοῦ πάντες
σχεδὸν οἱ σπουδαῖοι ἱστορικοί. Παραλείπων τὰς
γνώμας τῶν διασημοτάτων ἐκκλησιαστικῶν ἱ-
στορικῶν Νεάνδρου, Γκιζελερ καὶ Χάτζε, ὧν ὡς
θεολόγων ἢ κρῖσις ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς με-
ροληπτικὴ, ἀρκοῦμαι νὰ παραθέσω ἐνταῦθα τὴν
περὶ αὐτοῦ κρίσιν δύο ἐξόχων ἱστορικῶν, τοῦ
γερμανοῦ Σλόσσερ, τοῦ συγγράφσαντος τὴν καλ-
λίστην σχεδὸν γενικὴν τοῦ κόσμου ἱστορίαν, καὶ
τοῦ Ἀγγλοῦ Γίββωνος, ἀνδρῶν ἀμφοτέρων
ἀπαβεστατάτων κρῖσῶν ἐπὶ τῆς προκειμένης πε-
ριστάσεως. Ὁ Σλόσσερ, ἀφοῦ ἐξῆννησε τὰς ἐ-
ξόχους ἀρετάς καὶ τὰ ἑκτακτα προτερήματα
τοῦ πνεύματος καὶ τῆς καρδίας του, κρῖνον τὸν

Ἰουλιανόν, προσθέτει τὰ ἐξῆς· «Τὸ ἔθνος ἐκείνο
τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὴν εἰδωλολατρεῖαν καὶ τῆς
ἐπιχειρήσεως τῆς ἀνορθώσεως ταύτης ἐν τῷ
κράτει ὑπῆρξεν ἀσύμμετος ἀντίστασις κατὰ τοῦ
πνεύματος τῆς ἐποχῆς, ὅπερ ἦτο εὐνοῦν τῷ
χριστιανισμῷ, καὶ τὸ ὅσοον ἔπρεπε νὰ διευθύ-
νη, ἀντὶ νὰ θελήσῃ νὰ ἀντιπράξῃ κατ' αὐτοῦ.
Ὁ Ἰουλιανὸς ἠλπίεζεν, ὅτι θὰ ἠδύνατο εἰς τὴν
ἤδη νεκρὰν ἐλληνορωμαϊκὴν θρησκείαν, ἣν ἐν-
νόει κατὰ τὸν τρόπον τῶν νεοπλατωνικῶν, νὰ
ἐμπνεύσῃ νέαν ζωὴν διὰ μυστικῶν ἀλληγορικῶν
ὀνειρῶν. Μόνον σχολαστικὸς εἶς ἐστερημένος τῆς
γνώσεως τοῦ πρακτικοῦ βίου ἠδύνατο νὰ φαν-
τασθῆ, ὅτι ἦτο δυνατὸν φαντασιοκόπημα τι, ἐκ
ποιήσεως, φιλοσοφίας καὶ δεισιδαιμονίας ἀπαρ-
τισθῆν, νὰ καταλάβῃ τὴν θέσιν τῆς θρησκείας.
Ἡδύνατο μὲν νὰ καταφέρεται κατὰ τῶν φιλο-
νείκων καὶ φανατικῶν καὶ σχολαστικῶν χριστιανῶν
κληρικῶν, οἵτινες διέστρεπον ἐντελῶς τὴν
θεῖαν διδασκαλίαν τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ χριστιανισ-
μοῦ, καὶ νὰ ἀπομακρύνῃ αὐτοὺς ἀφ' ἑαυτοῦ,
ἀλλ' ἀντὶ τούτου ἐπροτίμησε γελοῖους σοφι-
στάς, στενοκοφάλους, φλυάρους καὶ μυστικοὺς
ἐρμηνηστὰς τῆς μυθολογίας, οἵτινες δὲν ἦσαν
κρίττονος τῶν χριστιανῶν ὑποκριτῶν, οὓς εἶ-
χεν εὐνοήσει ὁ Κωσταντῖος.» Ὁ δὲ Γίββων, εἰς
τοῦ ὁμοίου τὴν περὶ Ἰουλιανοῦ κρίσιν πρέπει
νὰ δοθῇ ἔτι μεγαλειτέρα σημασία, διότι εἶναι
γνωστὸν, ὅτι οὗτος ἦτο μάλλον προδιατεθειμέ-
νος, ὡς ἐχθρικῶς διακείμενος πρὸς τοὺς χριστιαν-
νοὺς τῆς τότε ἐποχῆς, νὰ ἀνυψώσῃ καὶ δικαιο-
λογῆσῃ τὸν Ἰουλιανὸν ἢ νὰ κατακρίνῃ, λέγει
περὶ αὐτοῦ· «Ὁ φανατικὸς πρὸς τὴν ἐθνικὴν
θρησκείαν διέφθειρε τὴν καρδίαν καὶ τὴν διά-
νοιαν τοῦ ἀξίου τούτου ἡγεμόνος.» Ἡ ἀποστα-
σία αὐτοῦ ἐβλάψεν τὴν φήμην του, ὁ δὲ φανα-
τισμὸς, ζητῶν νὰ ἐπισκοπίσῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ,
ἐμεγάλυνε τὰς ἀληθείς ἢ νομιζομένας ἐλλείψεις
του. Ἄλλοι πάλιν ἐξ ἐναντίας προκαταλήψεως
ἐθεώρησαν αὐτόν ὡς φιλόσοφον τινα μονάρχην,
ὅστις ὄθεν ἠθέλησε νὰ προστατεύσῃ ἐπίσης
τὰς διὰ φόρους θρησκευτικὰς μερίδας τοῦ κρά-
τους του καὶ νὰ καταπάσῃ τὸν θεολογικὸν
πυρετὸν, ὑπὸ τοῦ ὁμοίου εἶχε καταληθθῇ ὁ
λαὸς ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Διοκλητιανοῦ μέχρι
τῆς ἐποχῆς τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου. Ἀκριβεστέρα
ἐξέτασις τοῦ χαρακτήρος του καὶ τῶν πράξεων
του παρέχει ἡμῖν ἡ τῶν εὐνοικῶν γνώμην περὶ
αὐτοῦ ὡς ἡγεμόνος, ὅστις παρεπλανήθη ὑπὸ τοῦ
μολύσματος τῆς ἐποχῆς του (ὁ Gibbon ἐνοεῖ
τὴν τότε κατέχουσαν τὸν κόσμον θρησκομανίαν).
Ἡμεῖς νυν σύγκρίνομεθα εἰς καλλιτέραν θέσιν δι-
νάμενοι νὰ συγυρίνωμεν τοὺς χαρακτηρητισμοὺς,
οὓς κατέλιπον ἡμῖν οἱ ἐνθαρμύετοι θαυμαστοί
του καὶ οἱ φανατικώτεροι ἐχθροὶ του... Ὁ Ἰου-
1. Weltgeschichte IV, 479.
2. Gibbon, 341.

λιανὸς ἐκυριεύθη ὑπὸ θρησκευτικῆς τιος ἐμπα-
θείας, ἧτις ἐξέλεγχε ἕλλειψιν πολιτικῶν νοσῶν.
Ἐμπαθὴς ἀφοσίωσις εἰς τοὺς θεοὺς τῶν Ἀθη-
νῶν καὶ τῆς Ῥώμης ἦτο τὸ ἐπικρατοῦν ἐν αὐτῷ
πάθος. Προλήψεις δὲ δεισιδαίμονες ἀπεπλάτων
καὶ διέφθειραν τὰς δυνάμεις τοῦ ἄλλως πεφω-
τισμένου πνεύματός του, καὶ φάσματα μὴ ἔ-
χοντα ὑπαρξιν εἰμὴ μόνον ἐν τῇ φαντασίᾳ του,
ἐξήσκησαν παρ' αὐτῷ ὀλεθρίαν ἐπιρροὴν ὡς πρὸς
τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους του. Ὁ Ζῆλος τῶν
χριστιανῶν, οἵτινες περιεφρόνου τὴν ἐθνικὴν λα-
τρεῖαν καὶ ἀνέστρεπον τοὺς ἑωμόους τῶν μυθη-
δῶν θεοτήτων του, ἤγειραν ἐν αὐτῷ μέσος ἀ-
διάλλακτον πρὸς τὴν πολυαριθμοτέραν μερίδα
τοῦ κράτους του, καὶ ἡ ἐπιθυμία τῆς νίκης καὶ
ὁ φόβος τῆς ἀποτυχίας ὤθεν ἐνίοτε αὐτόν
εἰς τὸ νὰ παραβαίνῃ τοὺς κανόνας τῆς συνέ-
σεως καὶ αὐτῆς ἔτι τῆς δικαιοσύνης.»¹

Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ Ἰουλιανὸς κατὰ τὴν
ἐτυμηγορίαν τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης. Ἄ-
νηρ μεγάλων φυσικῶν προτερημάτων, ὅστις
ἠδύνατο καὶ μέγας νὰ ἀναδειχθῆ, ὅστις δε-
μως διέπραξεν ἐν τῷ βίῳ του μέγα τι λά-
θος, δλέθριον καὶ ἑαυτῷ καὶ τῷ κράτει του,
τὸ ὅτι ἠθέλησε νὰ ἐπανορθώσῃ τὴν εἰδωλολα-
τρεῖαν καὶ νὰ παραγκωνίσῃ τὸν χριστιανισμὸν.

A. ΔΙΟΜΗΝΕΣ ΚΥΡΙΑΚΟΣ.

ΤΟ ΥΠΕΡΟΚΕΑΝΙΟΝ ΚΑΛΩΔΙΟΝ

Ἐν ἔτει 1850 ἐβρίθθη τὸ πρῶτον ὑποβρύ-
χιον καλωδίον μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας,
ἀλλ' ἢ πρώτη ἀπόπειρα ἕπως συνδεθῇ ἡ βῆρο-
πη μετὰ τῆς Ἀμερικῆς διὰ τηλεγραφικοῦ κα-
λωδίου χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ ἔτους 1857. Ἡ
πρῶτη αὕτη δοκιμὴ ἀπέτυχεν, ἢ αὐτὴ δὲ ἐ-
ταιρία ἤρατο τὸ ἐπόμενον ἔτος 1858 νέαν ἀ-
πόπειραν.

Τὸ καλωδίον ἐφορτώθη ἐξ ἡμισείας εἰς δύο
πλοῖα, εἰς τε τὸ ἀγγλικὸν ἀτμόπλοιον Ἀγαμέ-
μνονα καὶ εἰς τὸν ἀμερικανικὸν ἀτμοδρόμον
Νιαγάραν. Τὰ δύο ἀτμόπλοια συννητήθησαν ἐν
τῷ μέσῳ τοῦ ἀπεράντου Ἀτλαντικοῦ Ὀκεανοῦ,
εἰς ἵσπιν ἀπὸ τῶν δύο κόσμων ἀπόστασιν, συνδέ-
σαντα δὲ τὰ ἄκρα τῶν καλωδίων των ἤρανον
τὴν καταβύθισιν τοῦ μὲν Νιαγάρου διευθυνομέ-
νου πρὸς τὴν Ἀμερικὴν, τοῦ δὲ Ἀγαμέμνονος ἐ-
πανακλίπτουτος ἔρέμα πρὸς τὴν Εὐρώπην. Με-
τὰ πλείστας δρας δραματικῆς περιπετείας ἡ
δευτέρα αὕτη ἀπόπειρα ἀπέτυχε καὶ πάλιν, τὰ
δὲ πλοῖα ἐπανῆλθον εἰς Ἰρλανδίαν. Ἡ ἀποτυχία
αὕτη ἠδύνατο ν' ἀπελπίσῃ ἔνδρας ἦττον ἐπι-
χειρηματίας, ἀλλ' οὐχὶ τοὺς διευθύνοντας τὴν
ὑπερωκεάνιον Ἐταιρίαν, οἵτινες εἶχον ἀποφασί-
σει τὴν ἐξάντησιν καὶ τῶν ἐσχάτων κεφαλαίων
των. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔθεν ἔτος 1858 ὁ Ἀγαμέ-
μνων καὶ ὁ Νιαγάρας ἀπεπειράθησαν καὶ τρίτην
1. Αὐτοῖ, 516.

δοκιμήν. Άλλ' αὐὶ περιπέτεται δὲν ἔλειψαν. Οὕτως ἡμέραν τινα φάλαίνα ἐραβισθεῖσα ἀπὸ τὸ καλωδίον τὸ ὄποιον ἐπέματο ὀπισθεν τοῦ Ἄγαμέμνονος, εὐρησθήθη νὰ παίξῃ μετ' αὐτοῦ, κτυποῦσα τὸ ὕδωρ διὰ τῆς οὐρᾶς τῆς καὶ ἐκσφενδονίζουσα αὐτὸ εἰς μέγα ὕψος. Ἐπὶ τινὰς στιγμάς ἐνεβλήθησαν εἰς μεγίστην ἀνησυχίαν, ἀλλ' εὐτυχῶς τὸ θαλάσσιον τέρας καταδύσαν ἐξηφανίσθη.

Ἄλλην τινα ἡμέραν οἱ Ἄγγλοι τοῦ Ἄγαμέμνονος παρετήρησαν Ἀμερικανικὸν πλοῖον διευθυνόμενον κατ' εὐθείαν πρὸς αὐτοὺς, ὑπῆρχε δὲ φόβος μήπως τὸ πλοῖον τοῦτο διερχόμενον ὀπισθεν τοῦ Ἄγαμέμνονος ἀποσπάσῃ τὸ καλώδιον, ὡς ἡ χελιδὼν ἀναρπάζει τὸν ἰστὸν ἀράχνης. Οἱ Ἄγγλοι ἔβρισαν ἀμέσως βολὴν πυροβόλου ὅπως τοὺς εἰδοποιήσωσιν, ἀλλ' οἱ Ἀμερικανοὶ ὡς φαίνεται ἔχουσι κακὴν κεφαλὴν, προτιμῶσι δὲ νὰ βελδίζωσι κατ' εὐθείαν. Ἐν τῷ ἄμα βίπτεται δευτέρα βολὴ τηλεβόλου, τὴν φορᾶν δὲ ταύτην οἱ Ἀμερικανοὶ ἤκουσαν τὴν σφαίραν σφρίζουσαν ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν των καὶ ἀπεφάσισαν νὰ λοξοδρομήσωσι διαμαρτυρόμενοι. Ἐν τούτοις ὁ Ἄγαμέμνων ἠκολούθει τὴν πορείαν τοῦ ἀταράχως. Τότε δὲ μόλις οἱ Ἀμερικανοὶ παρατήρησαν τὸ καλώδιον ἤρξαντο ἐνθουσιάζουσι ἐπευφημοῦντες, ἀλλ' εἰς τὰς ἐπευφημίας ταύτας οἱ Ἄγγλοι οὐδόλως ἀπήντησαν.

Ἡ 4 Ἀυγούστου τοῦ ἔτους 1858 εἶναι ἡ ἀξιομνημόνευτος ἡμέρα διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ τηλεγράφου, καθόσον τὴν ἡμέραν ταύτην ὁ Ἄγαμέμνων προσήγγισεν εἰς Ἰρλανδίαν, συγχρόνως δὲ τηλεγράφημα διαβιβάσθη δι' αὐτοῦ τοῦτου τοῦ καλωδίου ἀνήγγειλε τὴν ἀφίξιν τοῦ Νιαγάρα εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Νέας Γῆς. Οὕτω δὲ κατεδείχθη καὶ εἰς τοὺς μύλλον ἀπαισιόδοξους ὅτι ὁ ἠλεκτρικὸς δύναται νὰ διελθῃ δι' ὅλου τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ χωρὶς ν' ἀπωλεσθῇ καθ' ὁδόν. Ἡ βασιλίςσα τῆς Ἀγγλίας, διατρίβουσα τότε ἐν Χερβούργῳ τῆς Γαλλίας μετὰ τοῦ Ναπολέοντος Γ', ἀντήλλαξε συγχαρητήρια ἠλεκτρικῶς μετὰ τοῦ Προέδρου τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικής, εἰς ἀ ἐπηκολούθησαν ἀναρίθμητα ἰδιωτικὰ τηλεγραφήματα.

Ἡ Εὐρώπη καὶ ἡ Ἀμερική, οἱ δύο οὗτοι κόσμοι οἱ ἐπὶ τασούτου χρόνον ἀγνοοῦντες ὁ εἰς τὴν ὑπαρξίν τοῦ ἄλλου, οὗς συνέδεσε μὲν ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Χριστοφόρου Κολόμβου, διεχώρισε δὲ ἡ φύσις διὰ τοῦ ἀπεράντου Ὠκεανοῦ, οἱ δύο οὗτοι κόσμοι συνεδέθησαν ἤδη στενωτέρον, συνομιλοῦντες καὶ τείνοντες πρὸς ἀλλήλους τὴν χεῖρα.

Ἐν Νέεσ Ἰόρκῃ ἡ χαρὰ ὑπῆρξεν ὑπέρμετρος. Κίς τῶν ἰδρυτῶν τῆς κολοσιαικῆς ταύτης ἐπιχειρήσεως, ὁ Κύρος Field, ἤχθη ἐν θριάμβῳ ὑπὸ ἑκατοστῶς χιλιάδων πολιτῶν ἀλλ' εἰς τοιοῦτον

βαθμὸν, ὥστε ἐπὶ πολλὰς ἐβδομάδας ἡ ζωὴ τοῦ διέτρεχε τὸν ἔσχατον κίνδυνον. Κατὰ τὴν ἐνθουσιώδη ταύτην διαδήλωσιν τὸ Μέγαρον τῆς Διοικήσεως ἐκάιστο, ἀλλ' ἡ ἀπόβλεπα αὐτῆ δὲν κατίσχυσε ποσῶς νὰ διαταράξῃ τὴν Ἀμερικανικὴν τελετήν, τὸ δὲ Μέγαρον κατεβίβρωσκον ἐλευθέρως καὶ ἡσύχως αἱ φλόγες.

Ἀλλὰ δυστυχῶς ἡ χαρὰ αὕτη ὑπῆρξε βραχυχρόνιος, διότι ἐγνώσθη ταχέως ὅτι τὸ καλώδιον ἠσθένει θαρέως, ὅτι οἱ λόγοι του ἀπέβαινον ἐπὶ μάλλον καὶ μάλλον συγκεχυμένοι καὶ ὅτι ἐπὶ τέλους κατέστη ἐντελῶς ἀφωνὸν ἀφοῦ εἰργάσθη ἐπὶ ἓνα μὸνον μῆνα.

Ἡ οἰκτρά αὕτη ἀποτυχία μετὰ τῶσας ἐλπίδας διετάραξε τὴν δημοσίαν πίστιν. Αἱ ἐφημερίδες ἐπληρώθησαν κήρων σφοδρῶς ἐπικρίνουσαι καὶ καταδικάζουσαι. Σοφοὶ κατεδείκνυσον ὅτι ἡ ἐπιχειρήσις αὕτη ἦν ἀληθῆς τριλίρα. Ἐν τούτοις οἱ ἰδρυταὶ οὐδόλως ἀπεθάρβυνθησαν. Ἰδίᾳ δὲ ὁ Κύρος Field, λαθεῖς ἀπὸ τὰς συνεπειὰς τῆς θριαμβευτικῆς αὐτοῦ πορείας, ἐπανῆλθεν εἰς Εὐρώπην καὶ ἤρξατο ἐργαζόμενος. Ἀνεκάλυψε νέα μηχανήματα, νέα συστήματα καλωδίων, νέας συσκευὰς. Ἀλλ' ἐχρειάσθησαν ἐπὶ τὰ ὅλα ἔτη ὅπως εὐσεβῶσι νέοι μέτοχοι καὶ νέα ἑκατομμύρια.

Τέλος κατὰ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1865 νέον καλώδιον εἶχε κατασκευασθῆ.

Ἀλλ' ἀπὸ τοῦδε νέον πρόσωπον ἀναφαίνεται ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ὁ Μέγας Ἀνατολικῆς ἢ Λεβιάθαν. Τὸ τεράστιον τοῦτου πλοῖου ἔχει μῆκος πλεόν τῶν 500 μέτρων (ἦτοι ἀπὸ τῆς πλατείαις τοῦ Συντάγματος μέχρι τῆς Ἰαλίας Ἰκλάδος περίπου) καὶ 25 μέτρα πλάτος, δυνάμεως 80,000 ἵππων. Φέρει πλήρωμα 1100 ἀνδρῶν καὶ διευθύνεται ὑπὸ τοῦ πλαιάρχου Λιλιερσον. Τὴν 23 Ἰουλίου 1865 ὁ Λεβιάθαν καταβροχθίσας τὸ μέγα τοῦ καλωδίου φορτίον, ἀποπέλει συνουδεύμενος κατὰ τὰ πρῶτα αὐτοῦ βήματα ἀπὸ πλεῖστα ἀτιμολοῖα προσελθόντα ἐκ διαφόρων τῆς Ἀγγλίας λιμένων, ὅπως χαιρετίσωσι τὸν μέγαν τοῦτον κολοσσόν, τὸ σέμναιμα καὶ τὴν ἐλπίδα τῆς νεωτέρας βιομηχανίας.

Κάλλιστα ἠδύνατο νὰ παρομοιωθῆ τὴν στιγμήν ταύτην ὁ Λεβιάθαν πρὸς μεγαλοπρεπῆ κύκνον συμπαρασύροντα εἰς τὴν πορείαν του πληθὺν μικρῶν νεοσσῶν.

Ἡ ἐφημερίς τοῦ πλοῦ τοῦ Λεβιάθαν ἦν λίαν συγκινητικὴ. Ἐπὶ εἰκοσι τέσσαρας ὥρας τὸ πᾶν ἔβαινε καλῶς, εἶχε δὲ ἤδη βιβθῆ καλώδιον μῆκους 150 χιλιομέτρων ὅτε παρετήρησαν ὅτι ἡ μετὰ τῆς Ἰρλανδίας τηλεγραφικὴ διὰ τοῦ καλωδίου συγκοινωνία εἶχε διακοπῆ. Ζωηρὰ συζητήσεις ἠγέρθη, τῶν μὲν διατεινομένων ὅτι τὸ καλώδιον ἀπεκόπη παρὰ τὴν ἀκτῆν, τῶν δὲ ὅτι τὸ καλώδιον ὑπέστη θλάβη εἰς ἀπόστασιν 20 χιλιομέτρων ἀπὸ τοῦ πλοῖου, ἕνεκα τῆς ὁποίας

τὸ ἠλεκτρικὸν βεῦμα μετέβαινε εἰς τὴν θάλασσαν. Ἡ τελευταία αὕτη γνώμη ἐφάνη μάλλον πιθανή, καθόσον ἐστηρίχθη ἐπὶ δοκιμῶν δι' εὐαισθητοῦ γαλιβανομέτρου. Ἀνεσυρον καὶ πάλιν τὸ καλώδιον, παρετήρησαν δὲ εἰς τὸ ὑποδειχθέν σημεῖον μετ' ἐμπλήξεως σιδηροῦν ἦλον ἐμπηγμένον εἰς τὸ καλώδιον, τὸν ὅποιον κακούργος χεῖρ εἶχεν ἐμπήξει. Τρεῖς τὸ αὐτὸ ἐπανελήφθη καὶ ἐκ τρίτου ἐβεβαιώθη ὅτι μετὰ τῶν ἐργατῶν ὑπῆρχεν ἄθλιον ὃν τὸν ὅποιον εἶχεν δοκιμῶν νὰ καταστρέψῃ τὸ καλώδιον. Τέλος καὶ ἐκ τρίτου ἀνεσκευάσθη ἡ ἀκόπμιος ἀβτη θλάβη, ὃ δὲ Λεβιάθαν ἐπέλε πρὸς τὴν Νέαν Γῆν πλήρης ἐλπίδιον, ὅτε ἡμέραν τινα περὶ τὴν μεσημβρίαν, οἱ ἄνθρωποι οὗτοι οἴτινες ἐπὶ δεκαετίαν εἰθυσίαζον τὴν ζωὴν καὶ τὴν περιουσίαν των διὰ τὴν ἐπιχειρήσιν ταύτην, ἔσχον τὴν θλιβεράν δυνατότητα νὰ ἴδωσι τὸ καλώδιον διαβροχθόμενον καὶ καταβυθίζομενον εἰς τὰ ἀχανῆ τοῦ Ὠκεανοῦ ὕδατα.

Ἐπὶ τινὲς στιγμάς οἱ πάντες κατελήφθησαν ὑπὸ ἀπελπίστας, καὶ αὐτὸς ὁ μέγας ἐπιχειρηματικὸς Κύρος Field ἤρξατο πιστεύων ὅτι τὸ ἔργον ἦν ὄνειρον πυράφρονος. Ἀλλ' ὁ Ἄγγλος συνέταυρος αὐτοῦ Canning, ἀπαθέστερος ὢν τοῦ Ἀμερικανοῦ, ἐδήλωσεν ἀπαθῶς ὅτι τὸ καλώδιον ἐθραύσθη καὶ ἀφελὸν ἐπομένως νὰ τὸ ἀνεγκύσωσιν ἐκ νέου. Πρὸς τοῦτο κατασκευάσαν ἄγραν μῆκους πολλῶν χιλιομέτρων δι' ἄλυσαν καὶ σιδηρῶν ράβδιον, δι' ἧς κατάρθωσαν μὲν ἐπανεληλυμμένως νὰ συλλάβωσι τὸ καλώδιον, ἀλλ' ἐκάστοτε αἱ ἀλόσεις ἐθραύοντο. Ἐπὶ δέκα ἡμέρας ὁ Canning, ἀκίνητος ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Ὠκεανοῦ, προσεπάθει δι' ἔλκων τῶν μέσων ν' ἀνασῆρῃ τὸ καλώδιον, μὴ θέλων νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἀγγλίαν πρὶν ἢ κατορθώσῃ τὸν σκοπὸν του.

Ὁ Λεβιάθαν ἐπανῆλθεν εἰς Ἀγγλίαν, φέρων τὰς λεπτομερείας τῆς νέας ταύτης καταστροφῆς. Ἦναι δὲ ἀδιοπερίεργος ἡ ἀπάθεια μεθ' ἧς οἱ διερωθόντες τὰ τῆς Ἐταιρίας ταύτης ἐδέχθησαν τὴν εἰδήσιν ταύτην. Συνῆλθον εἰς συμβούλιον, τὴν ἐπαύριον δὲ ἐδημοσίευσαν εἰς τὰς ἐφημερίδας τοῦ Λονδίνου ἀγγελίαν καθ' ἣν ἀπεφαίνοντο ὅτι οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἔχουσι περὶ τῆς πλήρους ἐπιτυχίας τοῦ ἔργου κατὰ τὴν ἀνοιξιν τοῦ ἐπομένου ἔτους, καὶ ὅτι ἔχουσι τελειὰν ἀπόρασιν νὰ συνδέωσι τηλεγραφικῶς τὴν Εὐρώπην μετὰ τῆς Ἀμερικής ὅτι δὲ κατὰ τὸ προσεχές ἕαρ ἔχει μόνον ὁ ἀνεσκευάσασιν τὸ ἤδη βιβθῆν καλώδιον, ἀλλὰ καὶ δεῦτερον θὰ βιβθῶσι πλησίον τοῦ πρώτου.

Οὕτως ἡ ἐπιχειρήσις ἀποτυχούσα ἅπαξ κατὰ τὸ 1856, δις κατὰ τὸ 1858, ἐτι ἅπαξ κατὰ τὸ 1865 διὰ τοῦ Λεβιάθαν, ἔρχεται πάλιν κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1866. Ὁ Λεβιάθαν ἦν ἔτοιμος πρὸς ἀναχώρησιν φέρων ἐπὶ τῶν πλευρῶν ἰσχυρὰς μηχανὰς πρὸς ἀνέγκωσιν τοῦ καλωδίου τοῦ

1865, καὶ νέον καλώδιον. Τὸ καλώδιον τοῦτο φέρει εἰς τὸ κέντρον σύρματα ἐξ ἐρυθροῦ χαλκοῦ ἅτινα ἄγουσι τὸ ἠλεκτρικὸν βεῦμα, εἰσι δὲ περιτυλιγμένα διὰ τεσσάρων στρώσεων γουτταπέρκης, ὕλης ἀπομονωτικῆς. Πέριξ δὲ δέκα σύρματα ἐκ σιδήρου περιβεβλημένα μὲ κάρναβι χρησιμοποιεῖται ὅπως ἀνθίστανται εἰς τὴν διάβρωσιν κατὰ τὴν καταβύθισιν τοῦ καλωδίου. Ἐν χιλιομέτρων ἐκ τοῦ καλωδίου τούτου βαρύνει 800 χιλιόγραμμα, ἀλλ' ἐν τῷ ὕδατι τὸ βάρος τοῦτο ἐλαττοῦται κατὰ τὸ ἥμισυ. Τὸ δλικὸν μῆκος τοῦ καλωδίου ἀνήρχετο εἰς 4,000 χιλιάμετρα, τὸ δὲ δλικὸν βάρος εἰς 3,200 περίπου τόνους.

Τὴν 13 Ἰουλίου, ἡμέραν Παρασκευῆν, ἤρξατο ὁ Λεβιάθαν ἐκτυλίσσωσιν καὶ καταβυθίζωσιν τὸ καλώδιον. Ὁ διάπλους ἦν ἐξαιρετικὸς, ἡ δὲ διὰ τοῦ καλωδίου μετὰ τῆς Ἰρλανδίας τηλεγραφικὴ συγκοινωνία οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν εἶχε διακοπῆ. Ἐκάστην ἑσπέραν ἐφημερίς τυπομένη ἐν τῷ ἀτμοπλοῖω ἐμπεριεχε τὸ δελτίον τῶν χρηματιστηρίων τοῦ Λονδίνου καὶ τῶν Παρισίων, εἰδήσεις τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Γερμανίας, τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Κίνας.

Ἐν τούτοις οἱ ἐπιβάται τοῦ Λεβιάθαν, ἐνθυμούμενοι τὰς παρελθούσας ἀποτυχίας, εὐρίσκοντο εἰς διηνεκὴ ἀνησυχίαν. Τὴν 27 Ἰουλίου τέλος, ἡμέραν Παρασκευῆν, μετὰ 14 ἡμερῶν πλοῦν οἱ ἐν τῷ Λεβιάθαν ἀνεγνώρισαν μετὰ μεγίστης συγκινήσεως τὰς ἀκτὰς τῆς Νέας Γῆς, ἀς ἐκάλυπτεν ὀμίχλην.

Τὴν ἑσπέραν τῆς ἀφίξεως τοῦ Λεβιάθαν εἰς τὴν Νέαν Γῆν, ὁ λιμὴν παρίστα θέαμα ἐξαιρετικόν. Ἡ τε γῆ καὶ ἡ θάλασσα εἶχον ὄψιν ἐορτῆς ὅλων ἀσυνήθη εἰς τὰς ὑπερβορείους ταύτας χώρας. Στρατιαὶ ὀλόκληροι πλοίων περιεκύκλουν τὸν μέγαν κολοσσόν, μεταφέρουσαι εἰς αὐτὸν ἀπειρίαν περιέργων κατοίκων τῆς Νέας Γῆς.

Ὁ Λεβιάθαν, ἐτετέλεσε τὸ πρῶτον μέρος τῆς ἀποστολῆς του, ἀπῆλθε πρὸς ἀνέουσιν τοῦ διασπασθέντος πρώτου καλωδίου καὶ ἀνέγκωσιν αὐτοῦ ἐκ βάθους τεσσάρων χιλιάδων μέτρων ἀπὸ τὰ ἀχανῆ τοῦ Ὠκεανοῦ ὕδατα.

Φαίνεται ὅτι ἡ τύχη, ἕνεκα τῶν ἐπιμόνων προσπαθειῶν τῶν ἀνδρῶν τούτων, ἠθέλησε νὰ εὐνοήσῃ τὰς ὑπερμέτρους αὐτῶν ἐπιθυμίας. Ἡ ἄγρα βιβθῆσα συνέλαβε τὸ καλώδιον, οὗ τινος ἠσθάνοντο τὸ βάρος αὐξάνον ἐφόσον ἀνεσύρετο πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Πάντες συνέβρισαν πρὸς τὸ μέρος ὅθεν ἀνεσύρετο τὸ καλώδιον. Ὅταν δὲ τοῦτο ἀνεφάνη κεκαλυμμένον ἐκ λευκῆς ἰλύος, ἐνθουσιώδεις ἐπευφημίας ἠκούσθησαν πανταχόθεν ἀλλ' αἴφνης, καθ' ἣν στιγμήν ἐμελλε νὰ προσδεθῆ ἐπὶ τοῦ πλοῖου, ἀπεσπάσθη τῆς ἄγρας καὶ κατέπεσε θαρέως εἰς τὸν πυθμὲνα τῆς θαλάσσης. Ἀλλὰ τὸ εἶδον, τῷ ὀμίγησαν καὶ δὲν ἀπηλπίσθησαν. Ἐβρίβην ἐκ

νέου τὴν ἀτελεύτητον τὸ μῆκος ἄγραν, ἥτις ἐ-
δαπάνη ὥρας δλοκλήρους ἕως οὐ κατέβη μέχρι
τοῦ πυθμένου τῆς θαλάσσης. Ταύτην ὁ Λεβιάθαν
ἔσπυεν ἐπὶ τοῦ πυθμένου ἐπὶ ἡμέρας δλοκλήρους,
μέχρις οὗ ἀντίστασις εἰδείκνυεν ὅτι τὸ καλώ-
διον συνελέθη. Τέλος μετὰ δεκαπέντε ἀπο-
πέρας διαρκεσάσας τριάκοντα ὄλας ἡμέρας, τὸ
καλώδιον ἀπεσέρθη, τὴν φορὰν δὲ ταύτην τὸ
ἐδέχθησαν μετὰ νεκρικῆς σιγῆς, ἄχρῃς οὐ προ-
σεδέθη στερεῶς εἰς τὸ πλοῖον.

Ἄλλὰ παρίστατο σπουδαῖον ζήτημα. Ἰὲν
δηλ. τὸ καλώδιον ὑπέστη βλάβην τινὰ ἢ ἐάν ἢ
συγκοινωνία ἦτο διακομμένη μετὰ τῆς Ἱρλαν-
δίας, ἢ ἄν ἔντελως ἄχρηστον. Πρὸς τοῦτο ἔ-
πρεπε νὰ σταλῆ δι' αὐτοῦ ἐν τηλεγράφημα εἰς
Ἱρλανδίαν καὶ νὰ ληφθῆ καὶ ἡ ἀπάντησις.

Κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην τὸ πλήρωμα ἔ-
μενε σιωπηλόν, καθύστεν δὲν ἐτόλμα νὰ ἐπιδοθῆ
εἰς χαρὰν, ἔνεκα τῶν παρελθουσῶν συμφορῶν.
Πάντες οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ἐπιχειρήσεως συνήλθον
εἰς τὸ ἐν τῷ πλοίῳ τηλεγραφικῶν γραφεῖον ἀ-
ναμένοντες τὸ ἄκρον τοῦ καλώδιου. Ἐπὶ τέλους
προσῆλθεν ὁ τηλεγραφητὴς Smith σύρων τὸ ἄ-
κρον τοῦ καλώδιου, καὶ προσήρμοσε τοῦτο εἰς
τὰς τηλεγραφικὰς συσκευὰς, ἐκάθισεν δ' ἐνώπιον
αὐτῶν ἐν τῷ μέσῳ νεκρικῆς σιγῆς. Οὐδεὶς ἐ-
τόλμα νὰ ἐκβάλῃ τὴν ἐλαχίστην πνοὴν, πάντων
δὲ τὰ βλέμματα προσηλώθησαν μετ' ἀνυπομονη-
σίας ἐπὶ τοῦ τηλεγραφητοῦ.

Μετὰ δοκιμὴν δέκα λεπτῶν ὁ τηλεγραφητὴς
ρίψας τὸν πῖλόν του χαίρει ἀνέκραξε μετ' ἀκρά-
του χαρῆς ὅτι ἡ ἀπομόνωσις εἶναι τελεία, τὸ δὲ
μέγα τοῦτο ἔργον ἔσπευε πλήρως ἐπιτυχία. Ἡ
εἰδησις αὐτὴ ὡς ἀστραπὴ μετεδόθη εἰς ἅπαν τὸ
πλήρωμα τοῦ Λεβιάθαν καὶ εἰς πάντα τὰ πα-
ριστώτα πλοῖα, λαμπρὰ δὲ τελετὴ ἐλαβε χά-
ραν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Ὀκεανοῦ.

Τὸ καλώδιον τοῦτο συμπληρωθὲν μέχρι τῆς
Νέας Γῆς ἐλειτούργει ἐπίσης καλῶς ὡς καὶ ὁ
νεότερος αὐτοῦ ἀδελφός, ὅστις ὑπῆρξε μάλλον
εὐτυχής.

Ἡ τιμὴ ἐκάστου τηλεγραφήματος ἐξ εἰκοσι
λέξεων ὤρισθη κατὰ πρῶτον εἰς 500 φρ., ἀλλ'
εἴτα σπουδαίως ἡλαττώθη. Αἱ καθαραὶ εἰσπρά-
ξεις κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη ἀνῆρχοντο εἰς 12,
000 φρ. καθ' ἐκάστην, ἀλλ' ἔκτοτε ἠξήσαν ἐ-
παισθητῶς.

Τὸ ὀλικὸν δὲ κεφάλαιον, τὸ δαπανηθὲν πρὸς
τοῦτο, ἀνέρχεται εἰς 45 ἑκατομμύρια φράγκων,
ἄτινα αἱ τρεῖς διαδοχικαὶ ἑταιρίαι ἰδαπάνησαν.
Ἄλλ' ἡ μὲν πρώτη, ἢ τοῦ 1857-1858, οὐδὲν
λαμβάνει, ἢ τοῦ 1865 λαμβάνει 7 τοὺς [...], ἐπὶ
τοῦ κεφαλαίου τῆς, ἢ δὲ τελευταία, ἢ τοῦ 1866,
λαμβάνει 25 τοὺς [...].

Ἡ συσκευὴ ἢ ὑπάρχουσα εἰς τὰ δύο ἄκρα
τοῦ καλώδιου εἶναι ἀπλουστάτη καὶ λίαν εὐαί-
σθητος, κινουμένη δι' ἀσθενῶν ἢλεκτρικῶν ρευ-

μάτων, διότι τὰ ἐντατικὰ ἠδύνατο νὰ κατα-
στρέψωσι τὸ καλώδιον. Ἐκάστη συσκευὴ σύ-
κεται ἐκ μικρᾶς τινος μαγνητικῆς βελόνης ἥτις
κινεῖται δεξιὰ ἢ ἀριστερὰ, κατὰ τὴν φορὰν τοῦ
ρεύματος. Ὄταν ἡ βελόνη κλίνη πρὸς δεξιὰ ὁ
ὑπάλληλος σημεῖοι ἐν σημείον, ὅταν πρὸς ἀρι-
στερὰ μίαν γραμμὴν. Ὁ συνδυασμὸς τῶν γραμ-
μῶν καὶ τῶν σημείων σχηματίζει τὰ ἰδιαίτερα
γράμματα τοῦ τηλεγραφικοῦ ἀλφαβήτου.

Ἐκτοτε καὶ τρίτον καλώδιον ἐρρίφθη μεταξύ
Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς ἐκ Πρεστὺς εἰς τὴν νῆ-
σον τῆς Νέας Γῆς. Πρόκειται δὲ καὶ τέταρτον
νὰ ριφθῆ μεταξύ τῆς Καρνούλης τῆς Ἀγγλίας
καὶ τῆς Νέας Ἰόρκης. Πρὸς τοῦτοις καὶ ἡ Νό-
τιος Ἀμερικὴ πρόκειται νὰ ἐνωθῆ τηλεγραφι-
κῶς μετὰ τῆς Εὐρώπης διὰ καλώδιου διερχομέ-
νου διὰ τῆς Μαδέρας, τῶν νήσων τοῦ Πρασίμου
Ἀκρωτηρίου, καὶ τὸ ὅποιον ἢ αὐταλῆσι εἰς τὸ
ἀνατολικώτερον ἄκρον τῆς Ἀμερικῆς, εἰς τὸ ἀ-
κρωτήριο Ἀγ. Ρόκου τῆς Βρασιλίας.

T. A.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΠΕΡΙΕΡΓΑ ΑΙ Ἴβουκου γερμανοῦ.

Ὁ Ἴβουκος, ἐπιφανὴς λυρικός ποιητὴς, ἐκ Ῥη-
γίου τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος καταγόμενος καὶ
ἀκμάσας τὸ 540 π. Χ., ἤλθε ποτὲ εἰς τὸν τύ-
ραννον τῆς Σάμου Ηιλιυκράτην, φημιζόμενον διὰ
τὸν παροιμιώδη αὐτοῦ ἠθασυρόν καὶ διὰ τὴν
ἐνθερμον πρὸς τὰς Μούσας φιλίαν. Διατρίψας δ' ὁ
ποιητὴς ἐν τῇ Σάμῳ ἐφ' ἵκανὸν χρόνον καὶ πολ-
λῶν ἀγαθῶν πλησθεὶς, ἀπεφάσισε νὰ ἐπανεῖλθῃ
εἰς τὴν φιλίαν αὐτοῦ πατρίδα τὸ Ῥήγιον. Ἐπι-
βάς δὲ πλοῖου Κροτωνιατικοῦ, ἐπανέκαμπεν
εἰς τὴν αὐτοῦ, ἔτ' ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πλοῦ, ἀνα-
καλύψαντες οἱ ναῦται ὅτι εἶχε χρήματα πολ-
λά, ἐξῆρψαν αὐτὸν εἰς τὴν θάλασσαν ἵνα σφε-
τερισθῶσι τὸν ἠθασυρόν. Ὁ δυστυχὴς ποιητὴς
περιελθὼν εἰς τὴν ἐσχάτην στιγμὴν καὶ οὐδένα
ἔχων βοηθόν ἢ μάρτυρα, εἶδεν ἐξαιφνης περὶ
αὐτὸν πετομένης γεράνου καὶ ἐν τῇ ἐλλείψει
πάσης ἐλπίδος ἀποκαθεῖς πρὸς ἐκείνας, «ὦμεις,
εἶπεν, ὦ γέρανοι, ἔστε οἱ μάρτυρές μου» καὶ αὐ-
τὸς μὲν κατεποντίσθη, τὸ δὲ πλοῖον κατέπλευ-
σεν εἰς τὸν Κρότωνα. Ἡμέραν δὲ τινὰ τελοῦμέ-
νου Θεάτρου καὶ κατὰ τύχην διερχομένων γε-
ράνων, εἶπε τις τῶν ναυτῶν εἰς τὸν παρακαθῆ-
μενον ἑταῖρον αὐτοῦ: «βλέπεις τοὺς μάρτυ-
ρας;» Ἡ φράσις αὕτη μεγάλην ἐποίησεν ἐν-
τύπωσιν εἰς τινὰ δέξινον Ἠιοθαγύρειον ὅστις,
ὑπονοήσας τὰ γενόμενα, ἤγαγεν αὐτοὺς εἰς τὸ
ἄρχεον τῶν χιλιῶν καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἀπηρ-
νοῦντο τὴν πράξιν, εἴτα δ' ἄμως προσαχθέντων
τῶν παιδῶν τοῦ πλοίου ἐξηλέχθη τὸ ἔργον καὶ
δίκας ἔδωκαν οἱ αὐτοῦργοι.

Τὸ γεγονός τοῦτο διεβλήθη κατ' ἀπασαν τὴν
Ἑλλάδα ὡς τεκμήριον μέγα τῆς Θεῆς Παρ-

νοίας, καὶ παροιμία προεκυψεν «αἱ Ἴβουκου γέ-
ρανοι», ἰσοδύναμος οὔσα τῷ ῥητῷ τοῦ Μενάνδρου
«Ἔστι δίαις ἐφθαλμῶς ὅς· τὰ πάντ' ὄρα.»

ΑΝΕΚΑΟΤΑ ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ

Ἡ προσφιλεστάτη ἐκσχόλησις τοῦ Βικτω-
ρος Ἐμμανουὴλ ἦτον ἡ θήρα, ἀλλὰ θήρα ἄνευ
τῆς συνήθους βασιλικῆς πομπῆς, τῶν λαμπρο-
στολιστῶν κυνηγαρχῶν, τῶν σαλπύγγων καὶ
τῶν ἐπὶ σφαγῆν ἀγομένων ἐλάφων. Πολλάκις
διήρχετο νῆκτας ὄλας μόνος ἐπὶ χιονοσκεπῶν
ὄρέων ἢ ἐντὸς τελεμάτων παραμονεύων τὸ θή-
ραμα. Ἀλλ' ἐν Ῥώμῃ ἢ ἄγρα δὲν ἦτον ὡς ἐπὶ
τῶν ὄρέων τῆς Σαβοῦας ἄφθονος' ἠρκεῖτο δὲ φο-
νεύων λαγωὺς καὶ κέρδικας. Πρὸ τίνος, θη-
ρεύων μόνος ἐν ταῖς περιχώροις τῆς αἰωνίας πό-
λεως, ἐπυροδόγησε καθ' ἑνὸς λαγοῦ' ἀλλὰ κα-
τὰ τὴν αὐτὴν ἀκριβοῦς στιγμὴν ἐπυροδόγη ἑτέ-
ρωθεν κατὰ τοῦ αὐτοῦ λαγοῦ καὶ εἰς προγά-
στωρ ῥωμαῖος ἀσπός. «Κύριε! ἀνέκραξεν ὁ
βασιλεὺς, τὸν λαγὼν ἐφόνευσά ἐγώ.»—«Μόνον
ἀνόητος ἄνθρωπος ἐμπορεῖ νὰ ἔχη τοιαύτην ἀ-
ξίωσιν», ἀπήντησεν ὁ ἄλλος ἠρεθισμένος.—«Ὁ
λαγὼς ἐφονεύθη ὑπ' ἐμοῦ, καὶ μὲν ἀνήκει», εἶ-
πε καὶ πάλιν ὁ βασιλεὺς.—«Θὰ ἴδωμεν!» ἀ-
πεκρίθη ὁ ἄλλος. Τὰ ἔμματα τοῦ βασιλέως ἤ-
στραπτον ἐξ ὄργης' συλλαβῶν δὲ τὸν ἀντίπα-
λον, ἤρξατο καταφέρειν κατ' αὐτοῦ πυκνὰ τὰ
γρονθοκοπήματα. Ἡ πάλιν ὑπῆρξε πεισματῶ-
δης' ἀλλὰ νικητὴς ἔμεινεν ἐπὶ τέλους ὁ νικητὴς
τοῦ Παλιέστρου καὶ ὁ ἀστὸς ἀπεμακρύνθη ἄνευ
τοῦ λαγοῦ, σωφειῶν κατὰ τῆς κερφαλῆς τοῦ
ἀντιπάλου του ὕβρεις καὶ ἀράς. Φθὰς εἰς τὴν
πύλην τῆς πόλεως, ὁ Βικτωρ Ἐμμανουὴλ διέτα-
ξε τὸν αὐτὸν φοροῦντα ἀξίωματικὸν νὰ πα-
ρακολουθῆσθαι τὸν ἀσπὸν καὶ νὰ ἐξετάσῃ τὰ κατ'
αὐτὸν. Μετὰ μίαν ὥραν ὁ ἀξίωματικὸς ἀνήγ-
γειλεν εἰς τὸ Κυρινάλιον ὅτι ὁ δαεὶς κυνηγὸς ἦν
χρηστὸς τις ξυλουργὸς οἰκῶν παρὰ τὴν Πύλην
τοῦ Αλαοῦ. Πάραυτα ὁ βασιλεὺς διέταξε ν' ἀ-
ποσταλῆ βασιλικὸν δχημα καὶ νὰ μεταφέρῃ αὐ-
τὸν εἰς τὸ Κυρινάλιον. Ὁ ἀτυχὴς ξυλουργὸς δὲν
ἠδύνατο νὰ ἐνοσήσῃ τί ἔστρεψεν' ὅποια δ' ὑπῆρ-
ξεν ἢ ἐκπληξίς του, ὅτε ἐμφανισθεὶς εἰς τὰ ἀ-
νάκτορα ἀνεγνώρισεν τὸν βασιλέα ὡς τὸν ἀντί-
παλόν του! «Κύριε Σαβίθην, εἶπεν ὁ βασιλεὺς
μετ' ἄκρας εὐπροσηγορίας, σοὶ ἐμήνυσά νὰ ἔλ-
θῆς, διότι ἐντὸς τοῦ λαγοῦ εὔρον σφαιρίδια μὴ
ἀνήκοντα εἰς τὸ ὄπλον μου καὶ ἐσκέφθη ὅτι τὸ
δικαιότερον εἶναι νὰ φάγωμεν τὸν λαγὼν καὶ οἱ
δύο ἡμεῖς.» Ταυτοχρόνως ἠνέγνω ἢ οὖρα τοῦ ἐ-
σπιατορίου καὶ ὁ βασιλεὺς ἠρίστησε μετὰ τοῦ
ξυλουργοῦ.

Ὁ Βικτωρ Ἐμμανουὴλ ἠγάπα νὰ περιτρέχῃ
ἀγνώριστος τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως. Μίαν ἑσπέ-
ρην...

ῶν, ἐνῶ περιεφέρετο μετὰ τοῦ Βισκόντη Βενό-
στα εἰς ἀπόκεντρον τινὰ ὄδον, περιῆλθεν εἰς διέ-
νεξιν μετ' οἰνοβαροῦς νεοσυλλέκτου, ὅστις ἐπὶ
τέλους, ἀπολέσας τὴν ὑπομονὴν, ἐκτύπησε τὸν
βασιλέα. Ὁ Βικτωρ, νεύσας εἰς τὸν Ἰπουργόν
νὰ μὴ ἀναμειγῆ, ἀνέσσυρε τὰ χεῖρῖδια τοῦ ἐπεν-
δύτου του, ἤρπασε τὸν νεοσύλλεκτον ἐκ τῆς ἐ-
σφύας καὶ μετὰ πεισματῶδη ἀντίστασιν ἐρρίψεν
αὐτὸν κατὰ γῆς' τότε δὲ εἶπεν αὐτῷ φιλικῶς
«Ἐτύχια σου εἶναι, παλληκάρη μου, ὅτι ἦσο ἀ-
σθενέστερός μου. Ἐάν ἦσο ἰσχυρότερος, ἢ αἰ
ἔβαλλον δέκα ἔτη εἰς τὰ δεσμὰ' τώρα λάβε
αὐτὰ τὰ 20 φράγκα καὶ ὕπαγε νὰ πῆς εἰς τὴν
ὕγειάν μου. Εἶμαι ὁ Βικτωρ Ἐμμανουὴλ.»

Εἰς αὐλικὸν τινὰ, κατακρίνοντα τὴν περὶ τὴν
ἀπονομὴν τῶν παρασήμων ἀφειδίαν ἐν Ἰταλίᾳ,
ὁ βασιλεὺς ἀπήντησε μειδιῶν «Ἰπάρχουσι δύο
πράγματα, ἄτινα δὲν ἐπιτρέπεται τις ν' ἀρνή-
ται εἰς αἰτούνητα, καὶ ταῦτα εἶναι ἀνοθεσία
εἰς γυναῖκα καὶ παράσημον εἰς ἄνδρα.»

Ἀστειῶν εἶναι τὸ πάθημα Ἀγγλοῦ τινὸς ἀν-
ταποκριτοῦ, ὅστις περιεφέρετο μίαν ἑσπέραν
πρὸ τῶν βασιλικῶν ἀνακτόρων ἐν Φλωρεντίᾳ,
ὅπως κατασκοπεύσῃ τὸν ἰδιωτικὸν βίον τοῦ
βασιλέως. Ἰδὼν ἐν μιᾷ τῶν πλαγιῶν θυρῶν τῶν
ἀνακτόρων ἄνθρωπον ἀτημελήτως ἐνδεδυμένον
καὶ καθίζοντα ἀπαίσιον σιγάρων τῶν πέντε λεπ-
τῶν, ἐκ τῶν λεγομένων Καθούρ, ἐπλησίασε
καὶ ἠρώτησε τίνι τρόπῳ ἠδύνατο νὰ ἴδῃ τὰ ἰ-
δικαίτερα βασιλικά δώματα. «Ἐλθετε μετ' ἐ-
μοῦ», ἀπήντησεν ὁ ἄγνωστος καὶ εἰσαγαγὼν
τὸν ἀνταποκριτὴν διὰ μικρᾶς κλίμακος εἰς τὰ
ἀνάκτορα, ἔδειξεν αὐτῷ τὰ πάντα, τὸν προσεκά-
λεσε νὰ καθῆσθαι, τῷ προσέφερε σιγάρων καὶ μετὰ
μακρὰν συνδιάλεξιν ἐσφιγξέ τὴν χεῖρά του. Μό-
νον ὅτε ἐξῆλθεν εἰς τὸν προθάλαμον, ὁ Ἀγγλὸς
ἐνόησεν ὅτι συνδιελέχθη μετὰ τοῦ βασιλέως
καὶ ἔμεινεν ἐνεός.

Ὁ Βικτωρ Ἐμμανουὴλ ἦτο ἀπονοδὸς ἐχθρὸς
τῆς αὐλικῆς ἐθιμοτυπίας. Εἰς τὰ ἐπίσημα γεύ-
ματα παρεκάθητο ἐξ ἀνάγκης, ἀλλ' οὐτε ἔρω-
γεν, οὐτε ἔπινεν. Λιτότατος περὶ τὴν διαίτην,
ἔστρεψεν δι' ὀλίγου ὀπτοῦ ἠθράματος, ὅπερ ὡς
ἐπὶ τὸ πολὺ ἐφόνευσεν ἰδίᾳ χεῖρῖ. Εἰς τοὺς χο-
ροὺς ὠμίλει μόνον μετὰ τῶν οἰκιοτέρων' ἀπέ-
φευγε δὲ τὰς συνδιελξίξεις μετὰ τῶν δεσποινῶν
τῆς ἀριστοκρατίας, πρὸς ἃς ὀμιλῶν δὲν ἤξευρε
τί νὰ εἴπῃ. Ἐν Μεδιολάνῳ ἦτον μίαν ἑσπέραν
μεγάλῃ ὑποδοχῇ εἰς τὰ ἀνάκτορα, ὁ δὲ αὐτάρ-
χης παρουσίαζε σωρηδὸν εἰς τὸν βασιλέα τὸ
ἄνθος τῆς ἀριστοκρατίας τῆς Λομβαρδίας. Ὁ
δυστυχὴς Βικτωρ ἐφαίνετο κατάκοπος ἐκ τῶν
φιλοσοφημάτων, ἦτον πορφυροῦς καὶ ἔστρεψε
περὶ ἀνήσυχά βλέμματα, οἰοῦντι ζητῶν ἀπολύ-

τρωσιν. Τέλος αἱ παρουσιάσεις ἐπερατώθησαν καὶ ὁ βασιλεὺς, πλησιάζας τὸν πρεσβευτὴν τῆς Ἑλβετίας, ἀντήλλαξέ τινες βιαιὰς λέξεις μετ' αὐτοῦ. Πάντες ἦσαν περίεργοι νὰ μάθωσι τί εἶπε σπουδαῖον ὁ Βίκτωρ πρὸς τὸν ἀντιπρόσωπον τῆς δημοκρατίας· ὁ δὲ ἀγαθὸς διπλωμάτης δὲν εἰσέτασε νὰ κορέσῃ τὴν περιέργειαν τῶν συναδέλφων του. «Δὲν μοι λέγετε, εἶχεν ἐρωτήσῃ ὁ βασιλεὺς, διασκεδάξετε σὰς εἰδῶ;» — «Θαυμασίως, Μεγαλειότατε!» — «Ἐγὼ πλήττω τρομερὰ καὶ δὲν βλέπω τὴν ὥραν πότε νὰ τελειώσῃ ἡ ὀχληρὰ κωμῳδία.»

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

* * * Ὁ ἄνθρωπος αἰωνίως ἐνασχολούμενος εἰς τὸ νὰ ἐποφθαλιμῇ ὅσα δὲν ἔχει, καὶ νὰ θρηνῇ ὅσα πρὶν εἶχεν, ὀλίγας εὕρσκει στιγμὰς ἵνα χαρῆ ὅσα ἔχει.

* * * Ἡ εὐφυὴ μεταβάλλει εἰς κυκλοφοροῦν νόμισμα τοὺς βώλους χρυσοῦ, ὅσοι ἀπεκτῆθησαν διὰ τῆς μελέτης.

* * * Ἡ σύνεσις ἐν συνκαστροφῇ ἀναδεικνύεται οὐ μόνον περὶ τὴν ἐκτίμησιν τῶν ὅσα πρέπει νὰ λέγωνται ἢ νὰ σιωπῶνται, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐκλογὴν τῆς στιγμῆς καθ' ἣν πρέπει ταῦτα νὰ ρηθῶσιν ἢ νὰ σιωπηθῶσιν.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Ἴδου κατὰ τὴν Ausland περίεργος ἀπόδειξις τῆς ἐπιδράσεως τῶν τόπων ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων. Γνωστὸν ἐστὶ ὁ Καύκασος κατοικεῖται ὑπὸ τῶν ὀρειωτέρων ἀνθρώπων τῆς γῆς. Τῷ 1816 ἑκατοντάδες τινες Βυρτεμβεργιανοὶ μετηνάστευσαν εἰς τὰς πέρας τοῦ Καυκάσου χώρας καὶ ἀποκατεστάθησαν περὶ τὴν Τιφλίδα, εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἰελισάβετπολ. Οἱ ἀποικοὶ εἶχον πρόσωπα μακρὰ τετράγωνα, τρίχας ξανθὰς ἢ ἐρυθρὰς, ὀφθαλμοὺς γαλανοὺς. Ἄλλ' εὐθὺς ἀπὸ τῆς πρώτης γενεᾶς ὁ τύπος ἐβελτιώθη ὀλίγον. Κολλὰ παιδιὰ ἐγεννήθησαν ἔχοντα τρίχας καστανὰς καὶ μέλανας ὀφθαλμοὺς.

Ἐπὶ τῆς δευτέρας δὲ γενεᾶς ἐπῆλθε τοιαύτη ἀλλοίωσις, ὥστε οὐδεὶς ἀναγνορίζει εἶναι τὴν σουαβικὴν καταγωγὴν τῶν ἀποίκων. Μαῦροι τρίχες, μαῦροι ὀφθαλμοὶ εἶναι τὸ σῆμα τῆς τῶν πρόσωπον ἐγένετο ἐπιμηκέστερον, τὸ ἀνάστημα μέτριον, χάριεν καὶ εὐκαμπτον.

Οἱ Βυρτεμβεργιανοὶ δὲ οὗτοι ἤρχοντο πάντοτε εἰς γάμου κοινωνίαν μετὰ γυναικῶν τῆς φυλῆς τῶν, καὶ οὐχὶ μετὰ Γεωργιανῶν. Μόνον λοιπὸν ἡ ἐπίδρασις τοῦ τόπου ταχέως μετέβαλε τοὺς Σουαβοὺς εἰς Κιρκασίους.

Κατὰ τὸ 1838 συνέβη ἐν Λιμόγη τῆς Γαλλίας πυρκαϊά, ἣτις ἀπετέρωσε τὸ ἐκεῖ παραθαναγωγεῖον τῶν παπικῶν καλογραφικῶν. Καὶ αἱ μὲν καλογραφαὶ καὶ αἱ μαθήτριάς ἐσπευσαν εὐθὺς νὰ ἐξέλθωσιν ἀριθμηθεῖσαι ἑμῶς, ἀφοῦ ἐ-

ξῆλθον, εἶρον ὅτι ἔλλιπεν ἐν μικρὸν κοράσιον πενταετὲς τὴν ἡλικίαν.

Τὸ δωμάτιον, εἰς ἃ ἐκοιμήατο, διότι ἡ πυρκαϊά συνέβη τὴν νύκτα, ἦτο εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον τοῦ κτιρίου, ὅπερ ἦδη ὀλόκληρον περιεβάλλετο ὑπὸ τῶν φλογῶν, καὶ οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ βίβοκινδυνεύσῃ τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ ζώην ἵνα σώσῃ τὴν ζώην ἐκείνου.

Ἀφῆνης ἕμῳς μία ἐκ τῶν μεγαλειτέρων νεανίδων ἐξελοῦσα τῆς χορείας τῶν λοιπῶν, «Ἐγὼ, εἶπε, θὰ προσπαθῶ νὰ τὸ σώσω,» καὶ εὐθὺς εἰσεπήδησε διὰ τῆς καιομένης θύρας καὶ ἐχάθη ἀπὸ τῆς ὕψεως τοῦ ἐκποπληγμένου πλῆθους!

Μετ' ὀλίγον δὲ ἐφάνη φέρουσα εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς τὸ ἡμικοιμώμενον κοράσιον, καὶ κατέθεσεν αὐτὸ μετὰ τῶν συμμαθητῶν τῆς ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐνθουσιωδῶν χειροκροτημάτων τοῦ λαοῦ.

Ὁ βασιλεὺς Λουδοβίκος Φίλιππος μαθὼν τὸ περιστατικὸν ἐπεμψεν εἰς τὴν νεάνίδα τὸ χρυσὸν παράσημον τῆς Λεγεῶνος τῆς τιμῆς, λοχαγὸς δὲ τις, ὅστις ἐγένετο μάρτυς αὐτόπτης τοῦ ἤρωτισμοῦ τῆς, ἔλαβεν αὐτὴν ὡς σύζυγον αὐτοῦ.

Ὁ λοχαγὸς ἐκεῖνος εἶναι ἤδη πρόεδρος τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας, ἡ δὲ ἡρώϊς ἐκείνη εἶναι ἡ κυρία Μακμαῶν!

Ὅταν οἱ Ἴνδοι τῆς Ἀμερικῆς θέλωσι νὰ συλλάβωσι πιθήκους ἢ νὰ καταστρέψωσιν αὐτοὺς, ἔρχονται εἰς τὰ δάση αὐτῶν φέροντες λεκάνας πλήρεις ὕδατος ἢ μέλιτος καὶ νήψαντες τὰ πρόσωπα αὐτῶν ἐνώπιον τῶν πιθήκων ἀπέρχονται ἀντικαθιστῶντες τὸ ἐν ταῖς λεκάναις ὕδωρ ἢ μέλι διὰ λεπτῆς κόλλας. Οἱ πιθήκοι μετὰ τὴν ἀναχώρησιν αὐτῶν προσερχόμενοι νίπτουσι ἐπίσης τὰ πρόσωπα αὐτῶν διὰ τῆς κόλλας καὶ κλείοντες τοὺς ὀφθαλμοὺς τυφλοῦνται καὶ συλλαμβάνονται εὐκόλως. Ἦς ἄλλα μέρη φέρουσιν ὑποδήματα καὶ ἀφοῦ φορέσωσι καὶ ἐκβάλλωσιν αὐτὰ ἀπαξ καὶ δις, τὰ ἀλείφουσιν ἔσωθεν μὲ κόλλαν καὶ τὰ ἐγκαταλείπουσιν, οἱ δὲ πιθήκοι ἐρχόμενοι φοροῦσι τὰ ὑποδήματα καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ τὰ ἐκβάλωσι, συλλαμβάνονται, διότι ἐμποδίζονται νὰ φύγωσι.

Εἰς τινὰ ἀλληλογραφικὴν δημοσιευθεῖσαν ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῆς Λύγουστης, λέγεται ὅτι εἰς τὰς νήσους Φιδίας (Πολυνησία) οἱ ἐγγύριοι ἤρχισαν ἐκπολιτιζόμενοι. Ἀρ' ἦς ἀριθμὸς τις ἀποίκων ἐξ Αὐστραλίας ἀποκατέστη ἐκεῖ καὶ φροντίζει εἰς προμήθειαν τροφῶν τῶν κατοίκων ὁ καννιβαλισμὸς ἢ ἡ ἀνθρωποφαγία ἠλαττώθη ἐπὶ πολὺ. Πρὸ πολλοῦ χρόνου οὐδὲν παράδειγμα ἠκούσθη ἀνθρωποφαγίας. Ἄλλως τε δὲ καὶ οἱ ἐγγύριοι ἤρχισαν ἐννοοῦντες ὅτι εἶναι πολὺ βαρεὰ ἡ πληρωμὴ 16,000 λιρῶν στερλινῶν δι' ἕκαστον εὐρωπαῖον, ὃν ἤθελον καταμάγει.

Εἰς ΑΝΑΦΟΡΑΝ.

ΑΠΟΦΑΣΙΣ — ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΑΙΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣΙΑΣ, ΟΜΟΣ ΠΑΤΡΙΣΤΗΣ, Π.